

Daniel Kovář & Pavel Koblasa

ULICEMI MĚSTA ČESKÝCH BUDĚJOVIC

Názvy českobudějovických veřejných prostranství
v minulosti a dnes

České Budějovice
2005

OBSAH

Kniha vyšla s finančním příspěvím firmy DANKEN koupelny České Budějovice.

Pár slov čtenářům	7
RŮST MĚSTA A JEHO ADMINISTRATIVNÍ VÝVOJ	9
Město v hradbách	9
Okolí města a vznik předměstí	12
Vznik „Velkých Budějovic“	17
Členění na městské obvody	21
Výstavba sídlišť	22
NÁZVY ČESKOBUDĚJOVICKÝCH ULIC	24
Vznik uliční sítě a nejstarších pojmenování	24
První oficiální pojmenování	26
Za první republiky	30
Proměna uličního názvosloví za okupace	35
Velké změny v poválečné době	37
Změny v roce 1968 a následujících desetiletích	41
Uliční názvosloví v posledních letech	43
Uliční názvy v připojených obcích	46
Významové okruhy a motivace současných názvů	51
Tématické okruhy v názvech ulic	52
Kuriosity uličního názvosloví	54
OZNAČOVÁNÍ ULIC TABULKAMI	56
Českobudějovické uliční tabulky	56
Uliční tabulky v obcích	61
ČESKOBUDĚJOVICKÝ ULIČNÍK	63
NÁMĚSTÍ	65
ZANIKLÁ NÁMĚSTÍ	75
ULICE	80
ZANIKLÉ ULICE	249

© Mgr. Daniel Kovář, Mgr. Pavel Koblasa

© 2005 nakladatelství a vydavatelství Bohumír NĚMEC – VEDUTA,
vydání druhé, doplněné a přepracované (ve Veditě první)

ISBN 80-86829-07-3

NIKDY NEREALISOVANÉ ULICE	251
NÁBŘEŽÍ	253
MOSTY	257
REJSTŘÍK ZANIKLÝCH NÁZVŮ ULIC	261
REJSTŘÍK NEREALISOVANÝCH NÁZVŮ	298
PRAMENY A LITERATURA	303
Seznam zkratk užitých v soupise pramenů a literatury	303
Prameny a literatura k administrativnímu vývoji města	303
Prameny a literatura k názvům ulic	303
Plány města Českých Budějovic	308

Naši pradědové nechodili pro jména daleko, ale vždy pro ně šli do skutečnosti a do života. Na plánu starých měst můžeme čísti povahu půdy, denní život, zaměstnání, zvyky tehdejších lidí; proto jsou staré názvy tak pitoreskní a živé jako kronika. Ta ulice připadala zakladatelům široká a ta zase dlouhá, i nazvali ji tak. My, zvyklí jiným měřítkům, máme míti úctu k měřítkům minulosti... Odtud konkrétní požadavek: nejen šetřiti těchto starých, památných názvů, nýbrž obnoviti je všude, kde překřtívací nešetrnost minulých let je odstranila...

(Karel Čapek, 1918)

Pozn.:

Kolísání pravopisu v názvech ulic je způsobeno respektováním autentické podoby jmen, jaká se vyskytuje v původních pramenech.

Nedílnou součástí této knihy je rozkládací plán Českých Budějovic, samostatně neprodejný.

Pár slov čtenářům

Pojmenovávání a přejmenovávání ulic je fenomén, který v nepříliš dávno době se zvláštním zaujetím sledovala široká veřejnost v souvislosti s odstraňováním připomínek socialismu. Protože také našim městem se za posledních téměř sto let přehnal drahně politických změn, které s sebou vesměs přinášely přebarvování symbolů předchozího režimu, vystřídaly českobudějovické ulice již celou řadu různých jmen. Povědomost o starých názvech pozvolna vyprchává, a lze proto velmi často zaznamenat dotazy na toto téma, a to nejen ze strany úřadů, ale i obyvatel. Ptají se, tu z praktické potřeby, tu z pouhé zvědavosti nebo zájmu, jakže se ta která ulice dříve jmenovala, ptají se, kdo byl onen člověk, po němž nese svůj dnešní název, a čím si takovou poctu zasloužil. Lidé, kteří do jihocheské metropole zavítají po delší době, uliční označení mnohdy vůbec nepoznávají a mají snahu orientovat se dle těch starších názvů, jaké si pamatují. Opakovaná přejmenování působí nemalé nesnáze rovněž historikům, kteří se při bádání setkávají s původními jmény, ať už v matrikách, adresářích, majetkoprávních písemnostech, stavebních spisech a autentických archívních pramenech obecně. V jazykově smíšeném městě, jakým České Budějovice bývaly, lze nezřídka narazit též na jejich německé podoby.

Z opačné strany nahlíženo však uliční jména, jejich osudy a proměny rozhodně nepostrádají na zajímavosti a často i určitém půvabu. Byly a jsou totiž vyjádřením historických hodnot, jaké společnost uznávala a uznává. Citlivě odráží politické změny a v užším měřítku vlastně i dějiny města. Uliční názvosloví a jeho změny jsou samozřejmě záležitostí veškerých větších i menších měst v Čechách a na Moravě, z nichž některá již takto zpracovanou historii mají, jiná se podobnou otázkou vážně zabývají. V souvislosti se zásadními politickými a ideologickými zvraty v nedávné době se toto téma stalo dokonce jakýmsi módním trendem.

Všechny výše uvedené okolnosti vedly také nás k jednoznačnému závěru, že soupis dosavadních názvů ulic v Českých Budějovicích byl by pro obyvatele i badatele více než potřebný. Pustili jsme se tudíž do shromáždování příslušných pramenů a dosud vyšlé literatury, aby se výsledkem přibližně šestileté práce stala předkládaná příručka. Sleduje přednostně tři základní kritéria, která zároveň poskytují odpověď na tři nejčastější okruhy dotazů: jak se daná ulice, náměstí či nábřeží jmenovalo, v jakém

časovém rozmezí a konečně také podle koho nebo podle čeho. Přestože se nám podařilo nalézt celkem přes 1 000 uličních jmen, nepočítaje v to řadu jejich variant, není vyloučeno, ba je to spíše pravděpodobné, že některá méně důležitá jména úspěšně unikla naší pozornosti. V žádném případě by se však nemělo jednat o případy závažné.

Hlavní součástí knihy tvoří údaje o jednotlivých veřejných prostranstvích, řazené nikoli v tabulkách, jak je obvyklé, nýbrž v odstavcích. Se-stavením do tabulek by totiž zbytečně odpadla řada zajímavostí, které s přejmenováními souvisejí. Tato část eviduje celkem 400 stávajících, 8 zaniklých a 4 nikdy nerealizované českobudějovické ulice, 10 existujících a 13 zrušených náměstí, dále 7 nábřeží a konečně také 9 mostů. Za každým z článků je vždy řečeno krátce něco o osobnosti, po níž nese ulice svůj název. Zde jsme preferovali princip regionalitu, což znamená, že čtenář se dozví nejvíce o lidech se vztahem k jižním Čechám. Podobně je uplatněna i zásada, že čím známější osobnost, tím stručnější je informace o ní. Snadnému vyhledání zaniklých označení slouží potom v závěru knihy připojený abecední rejstřík, který odkazuje na současně platné názvy. Úvodem jsme předřadili obecné pojednání o proměnách českobudějovického uličního názvosloví ve více než sedmisetleté historii města, o označování jednotlivých domů, o úpravě komunikací v minulosti a podchytili jsme rovněž územní vývoj Českých Budějovic, který jde s naším tématem ruku v ruce. Doufáme, že přehled veškerých historických názvů, které zdejší ulice vystřídaly, může posloužit i do budoucna jako určité vodítko při volbě nových vhodných pojmenování.

Ať tedy tato kniha slouží účelu, za jakým byla napsána...

*Daniel Kovář & Pavel Koblasa
V Českých Budějovicích
dne 17. dubna 1997*

Positivní ohlas čtenářů vedl ke druhému vydání českobudějovického uličníku, které bylo doplněno o nově vznikající ulice a připraveno do tisku 31. prosince 2004. Protože však již nelze očekávat finanční podporu místních úřadů a institucí, musela být z úsporných důvodů vypuštěna velká část úvodu, veškeré obrazové přílohy a muselo být také zmenšeno písmo. Za tyto zásahy se uživatelům knihy omlouváme.

Autoři

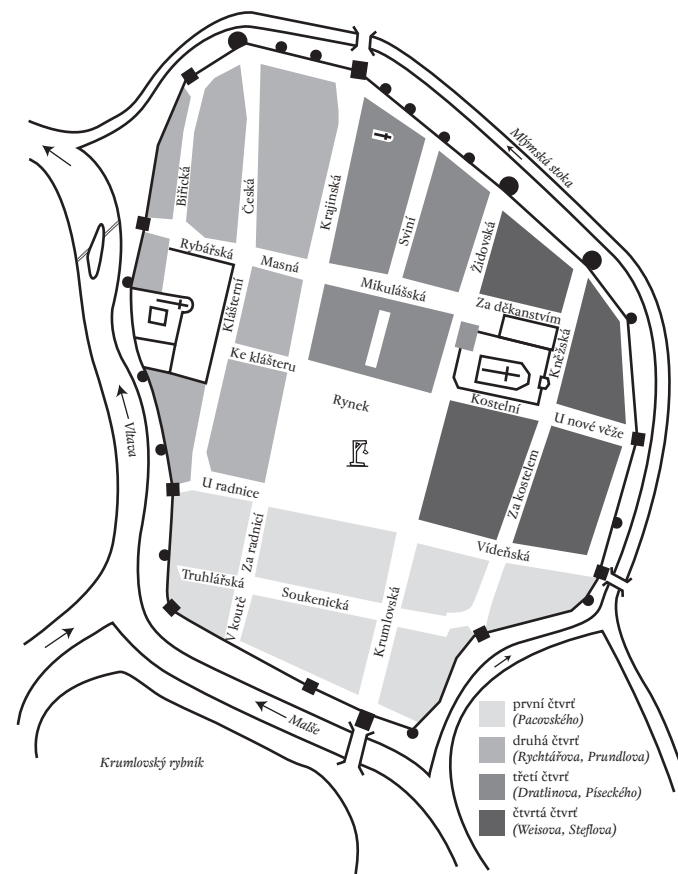
RŮST MĚSTA A JEHO ADMINISTRATIVNÍ VÝVOJ

Město v hradbách

Původní osadu založil někdy na počátku 13. století královský sudí Budivoj ze Železnice na území, které získal od krále. Pravděpodobně již kolem roku 1215 vyrostl zdejší kostel sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele, avšak první písemná zmínka o vsi, která nesla podle svého zakladatele jméno Budivojovice, pochází až z roku 1251. V latinském zápise je tehdejší majitel Čěč z Budivojovic uveden jako „Zeyzt de Budoywiz“. Tento tvar zde citujeme proto, že jde o vůbec nejstarší záznam názvu lokality, která předcházela pozdějšímu městu. Povědomost o ní dodnes udržuje označení „Staré město“, užívané pro prostor kolem kostela sv. Prokopa a sv. Jana Křtitele.

Je všeobecně známo, že k založení města přistoupil král Přemysl Otakar II. v roce 1265 a pro jeho označování se přejalo jméno starší osady Budivojovic. Již k roku 1265 existuje o „Novém městě“ (nova civitas) několik písemných zpráv, z nichž ta patrně nejstarší uvádí název města ve tvaru Budebins. Pravopisná variabilita místních a osobních jmen není ve středověku žádnou zvláštností, spíše pravidlem. Budějovice proto ještě koncem 13. a počátkem 14. století najdeme v různých pramenech zapsány jako Budyeyowyczye, Budiwoiowice či Budieuogowich, ale také již zkráceně Budewogis, Budywoys, Budivojz, Buduoyz, Budewoys, Budowois, Budweiss, Budweys, Budweiz, Budwes a dokonce též Budowicz, Podweins, Wudywois nebo Widiweiz. Záleží samozřejmě na povaze příslušného písemného pramene a na osobě písaře. Zjednodušením názvu vznikla podoba Budějovice a dalším zkrácením německé Budweis. Teprve od poloviny 16. století se jméno města uvádí s rozlišujícím přívlastkem „České“ (1543: města czeskych Budieyowicz), který však nesouvisel s národnostními poměry, nýbrž vyjadřoval zemskou příslušnost ke království Českému.

Tolik tedy alespoň ve stručnosti ke vzniku názvu Českých Budějovic a nyní si již blíže povšimněme administrativního členění města uvnitř hradeb. Přestože z dnešního pohledu se může další dělení poměrně nevelkého prostoru zdát zbytečné, ve středověku své opodstatnění mělo. Rozdělení města na čtyři čtvrti vzniklo původně z důvodů vojenských; v případě ohrožení se na náměstí sbíhali a řadili měšťané právě podle těchto čtyř městských čtvrtí. Postupem času však původní vojenskou funkci nahradila spíše funkce správní, kdy se podle jednotlivých čtvrtí vedla evidence plátců daní a podle nich se také daně vybíraly. Doplňme, že s praxí rozdělení právě na čtyři části se lze setkat u většiny českých středověkých měst. Čtyři českobudějovické městské čtvrti prokazatelně existovaly již ve 14. století a ještě v 15. století se běžně nazývaly podle tam bydlících bohatých měšťanů. Později byla tato jmenná označení nahrazena čísly I–IV. Jednotlivé čtvrti měly následující jména a rozsah: Čtvrť Pacovského (Quartale Paczaueri) zaujímala celou jižní část města a byla ohraničena od severu dnešní ulicí Karla IV., jižní stranou náměstí a ulicí Radniční. Tato čtvrť se posléze označovala jako první. Rychtářovu (Quartale Judicis) a později Prundlovu či Prindlovu čtvrť (Quartale Prundlini) vymezovala severní strana Radniční ulice, západní fronta náměstí a celá západní strana Krajinské ulice. Její osou byla ulice Česká. Tato největší a nejhustěji obydlená českobudějovická čtvrť se později označovala jako druhá. Dratlinova (Quartale Dratlini) a posléze Píseckého čtvrť (Quartale Pieskeri) bývala vymezena severní frontou náměstí a ulicemi Krajinskou a dnešní U Černé věže. Později se začala označovat číslem tři. Poslední čtvrť dostala své jméno Weissova či Steflova (Quartale Stephlini) podle nejbohatšího českobudějovického měšťana konce 14. století, totiž Stefla (Štěpána) Weise. Rozkládala se východně od ulice U Černé věže a východní fronty náměstí až k městským hradbám, vymezena od jihu ulicemi Karla IV. Později je uváděna jako čtvrtá čtvrť. Ve druhé polovině 18. století, kdy se už původní smysl čtvrtí pomalu vytrácel, zaznamenáváme určité ojedinělé posuny v označování celých čtvrtí, mnohem častěji však zjišťujeme oficiální příslušnost jednotlivých domů do čtvrtí, v nichž ve skutečnosti nestály. Navenek se tak celistvost městských čtvrtí tříštila a vytvářely se

Plán středověkých Českých Budějovic s vyznačením jednotlivých městských čtvrtí a s původními uličními názvy.

jakési „ostrůvky“ jedné čtvrti ve čtvrti jiné. Tento stav, způsobený patrně postupnými majetkovými převody, nepříspěval jistě k přehlednosti. Dělení města na čtyři čtvrti a označování jednotlivých čtvrtí čísly vydrželo formálně až do počátku 19. století. Od konce 18. století však orientační i evidenční funkci převzala popisná

čísla, jejichž rozvržení však do značné míry respektovalo původní čtvrti.

Okolí města a vznik předměstí

Samotné město bylo chráněno uzavřeným prstencem složitě opočetného, a nemohlo se proto stavebně dále rozrůstat. To ovšem neznamená, že by okolí bylo zcela pusté. Necelý kilometr severně od městských hradeb se rozkládala předlokační osada Budivojovice, již se také říkalo Staré město, přestože statut města nikdy neměla. Jižním směrem se zase nacházela ves Stradonice (pozdější Rožnov), založená pravděpodobně Rožmberky a poprvé zmiňovaná již k roku 1259. Ve stejném roce se připomínají také Litvínovice, roku 1263 potom Mladé, 1350 Kněžské Dvory, 1367 České Vrbné, 1368 Haklovy Dvory, 1375 Vráto, 1376 Hlinsko, 1377 Dubičné, 1386 Suché Vrbné, 1387 Pohůrka, 1391 Šindlovy Dvory a roku 1411 Roudné. Dobrá Voda se utvořila původně jako hornická osada kolem poloviny 16. století, roku 1706 vznikla osada Čertíkov (pozdější Nemanice), v roce 1805 začala vyrůstat skupina domů zvaná Bída (pozdější Borek) a od přelomu 19. a 20. století vznikaly Nové Hodějovice.

Vraťme se však blíže k městu a v čase o něco nazpět. Také v těsné blízkosti se rozrůstala zástavba, zpočátku ovšem nikterak souvislá, která zároveň musela z obranných důvodů udržovat určitý odstup od hradeb. Tvořily ji především hospodářské dvory česko-budějovických měšťanů, soustředěné jednak podél okružní Dlouhé cesty (dnes Na sádech) a hlavních výpadových komunikací – Pražské, Linecké, Novohradské a Staré cesty (dnes Lannova), jednak porůznu roztroušené až k okrajům dnešního městského katastru. Pozemky tzv. Migalova dvora nechali jeho majitelé po polovině 16. století rozparcelovat a na základě zákupního práva je rozprodali drobným zájemcům. V ose dnešní Jeronýmovy ulice tak vznikla souvislá zástavba zvaná „Neustift“ (viz Jeronýmova ulice), která položila základ budoucímu předměstí. V 18. století se toto předměstí označovalo jako Svinenské (v němčině Schweinitzer Vorstadt), ale během 19. století se pro ně ujalo pojmenování Vídeňské

(Wiener Vorstadt). Rozkládá se v prostoru ohraničeném od severu Rudolfovskou silnicí a od západu tokem řeky Malše, čímž byla dána možnost dalšího rozrůstání pouze jižním směrem a směrem k Suchému Vrbnému. Ve dvacátých letech 19. století také zástavba kolem Linecké silnice nabývala charakteru předměstí, kterému se v té době začalo říkat Linecké (Linzer Vorstadt). Je sevřeno řekami Vltavou a Malší, a rozrůstalo se tudíž jen k jihu. Posledním předměstím je Pražské (Prager Vorstadt). Zdejší zástavba se původně omezovala jen na úzký pruh podél Pražské silnice a Říšské třídy (dnešní Husovy), a teprve po polovině 19. století začala prudce expandovat severním a východním směrem. Hranici Pražského předměstí tvoří od jihu Rudolfovská silnice, od severovýchodu pak železniční trať na Plzeň.

Až do poloviny 19. století vycházelo označování jednotlivých předměstí čistě z praxe. Platformou pro úřední dělení města vně hradeb se stalo konstatování městského výboru z 28. března 1851, že totiž město České Budějovice sestává z vlastního města a předměstí. Teprve 8. června 1875 se městský výbor usnesl rozdělit město oficiálně na čtyři okrsky: I. okrsek – vnitřní město, II. okrsek – Pražské předměstí, III. okrsek – Vídeňské předměstí a IV. okrsek – Linecké předměstí. Budweiser Kreisblatt k tomu tenkrát poznamenal, že toto opatření položilo základ k budoucím „Velkým Budějovicím“. Růst města byl samozřejmě podmíněn zvyšováním jeho lidnatosti. O to se zasloužily od poloviny 19. století stále přibývajících velké továrny, které přitahovaly množství lidí zejména z venkova. Zásadní vliv na další rozšiřování průmyslové výroby, a tím ovšem i na zvyšování počtu obyvatel Českých Budějovic, mělo zřízení zdejšího železničního uzlu mezi lety 1868–1874. Díky tomu nastal kolem roku 1880 nebývalý nárůst obytné zástavby, který pokračoval po následujících více než dvacet let. Nejprve byly zastavěny plochy ve směru od centra města k nádraží, ale především došlo k obrovskému územnímu rozmachu Pražského předměstí, kde vzniklo několik dlouhých rovnoběžných ulic, zastavěných činžovními domy. Průběh železničních tratí, zvláště trati plzeňské, předem vymezil, kam až se může obytná zástavba šířit; těleso náspu a koleje totiž představovaly značnou komunikační překážku, takže případné čtvrti položené za nimi by byly odříznuty

od středu města. Levý břeh Vltavy přitom zůstal stavebně nedotčen především z důvodu častých záplav. Aby rozrůstání zástavby probíhalo plánovitě, vypracovali zaměstnanci městského stavebního úřadu pod vedením Ludwiga Hacka v letech 1888–1889 detailní polohopisný plán města, definitivně schválený roku 1895 a později ještě několikrát upravovaný. Na jeho základě se potom utvářela pravidelná síť předměstských ulic – dělo se tak především v zájmu urychlení stavební činnosti a často bez ohledu na skutečné potřeby obyvatel. Tento regulační plán také velmi necitlivě zasahoval do původní středověké osnovy městského centra; naštěstí z něj však nakonec bylo realizováno jen velice málo. V nově stavěných činžovních domech na Pražském předměstí žili převážně čeští obyvatelé, většinou dělníci pracující ve zdejších průmyslových podnicích. Proto také Jihočeské Listy v roce 1895 vyzývaly, aby lidé této části města říkali k počtě vlasteneckého biskupa „Jirsíkov“. Označení se však nevžilo, pouze zdejší známá hospoda je nazývána „Jirsíkovem“ (v současné době se této čtvrti podle zvýšené míry kriminality říká posměšně „Bronx“). Mezi lety 1900–1910 došlo k určitému zbrzdění populačního vývoje, což se promítlo také v poněkud sníženém počtu novostaveb. Přestože v absolutním součtu nově postavených domů stále dominovalo Pražské předměstí, je možné v tomto období pozorovat přesun stavebního ruchu na Linecké a zejména pak na Vídeňské předměstí, kde podél nově regulované Mlýnské stoky vyrostla celá vilová čtvrť (prostor dnešního Vrchlického nábřeží a přilehlých ulic). Další rozrůstání zástavby podnítil velký příliv obyvatelstva do města po vytvoření samostatného státu. Tou dobou však už k místům, kam se velká část stavebního ruchu soustředila, nepatřilo Pražské předměstí. V letech 1913–1927 vzniklo několik domovních bloků v Pětidomí mezi ulicemi Plynárenskou a Družstevní, a to na pozemcích odkoupených českobudějovickou záložnou od statkáře Knappa. Následně kolem roku 1925 vznikl navazující blok postavený podél dnešní Přemyslovy ulice stavebním družstvem „Rozvoj“. Oběma předešlým částem se zpočátku říkalo též „U Slaměného dvora“. Po roce 1910 se začala rozvíjet zástavba jižně od středu města, mezi Malší a Mlýnskou stokou. Stavební družstvo „Havlíček“ tady v letech 1922–1925 dokončilo Havlíčkovu kolonii. Mezi lety 1924–1925 postavilo stavební družstvo

„Heimstätte“ vilovou čtvrť přiléhající od jihu k nemocnici (mezi ulicí Boženy Němcové a Thomayerovou). Počet novostaveb vzniklých během jednoho roku dosáhl v roce 1927 kulminační hodnoty za celé období první republiky. V té době také stavitel František Mojžíš dokončoval celou řadu domků mezi Rudolfovsou třídou a Vrbenskou ulicí. Roku 1929 začala na severovýchodním okraji českobudějovického katastru vznikat nová kolonie a za první čtyři roky tu vyrostlo 60 domů. Sami obyvatelé chtěli této kolonii dát název „Husova“, neboť právě v těchto místech se dříve každoročně v červenci pořádaly Husovy oslavy. Technický odbor městského úřadu se tomu bránil, neboť úřední názvy jednotlivých čtvrtí nebyly tou dobou v našem městě zavedeny a podle jeho názoru by způsobovaly zbytečné komplikace. Přesto se této kolonii říkalo lidově „Husova“ a dnes je to již název zažitý (v poslední době se ujalo také lidové označení „Čína“). Kolem roku 1930 vyrostla nová vilová čtvrť západně od Pražské, mezi ulicemi Hálkovou a Čechovou. Územní růst pokračoval samozřejmě i ve třicátých letech, a to na Vídeňském předměstí, a zejména pak na Lineckém předměstí, které mezi lety 1930–1938 stavebně srostlo s Rožnovem. Zároveň vznikla další zástavba v kolonii „Rozvoj“ a v letech 1938–1939 také vilová a zahrádkářská čtvrť pod hřbitovem sv. Otýlie (mezi ulicemi Dolní a Horní). Je jisté, že takovému rozsahu stavební činnosti již nemohl postačovat starý polohopisný plán z let 1888–1889. V letech 1929–1932 se proto začalo pracovat na novém regulačním plánu; za tím účelem sestavil konservátor Adolf Träger roku 1936 podrobný soupis památek a od roku 1938 pokračovaly práce na polohopisném plánu pro českobudějovická předměstí.

Od konce 19. století, opět v souvislosti se vznikem nových českobudějovických továren, zaznamenaly prudkou územní expansi také některé příměstské obce, které ovšem tehdy ještě k Českým Budějovicím nepatřily. Podnikaví českobudějovičtí měšťané tento okamžik včas vystihli a snažili se kupovat rozsáhlé, dosud nezastavěné plochy kolem města, které pak se ziskem rozprodali na jednotlivé stavební parcely. Tímto způsobem vznikla například kolonie dělnických domů mezi Suchým Vrbným a Hlinskem, kde Martin Holanský spolu s Ludvíkem Čáhou, oba z Českých Budějovic, koupili velkou zemědělskou usedlost a její pozemky v letech

1894–1895 rozparcelovali. Kolonii se dodnes obecně říká podle jejího zakladatele „Holanské domky“, případně podle původního majitele pozemků „Správkovina“. Zdejší obyvatelstvo tvořili z velké části zaměstnanci smaltovny. Založení nové smaltovny a dalších průmyslových podniků na východním okraji města zavadalo v polovině devadesátých let 19. století rovněž příčinu vzniku dělnického sídliště Nového Vráta, které původně leželo na katastru obce Vráta. Nedaleko za Mladým, v místech, kde ještě koncem 19. století stál pouze zájezdní hostinec, se při trhosvinenské silnici rozrostla jiná skupina rodinných domků. Stalo se tak těsně před první světovou válkou, a protože tato kolonie vznikla na katastru obce Staré Hodějovice, začala být nazývána Novými Hodějovicemi. Při Ledenické silnici (mezi dnešními ulicemi Prašnou a Lesní) vzniklo ještě tzv. Nové Mladé, které leželo na samých katastrálních hranicích obce Mladého, ale dokonale splynulo se zástavbou Suchého Vrbného; zdejší pozemky, rozparcelované v roce 1910 na stavební místa, patřily tehdejšímu mládežnickému starostovi Wenzlu Lieblovi. Na rozdíl od samotných Českých Budějovic, kde byl tehdy územní rozvoj poněkud retardován, nastala v období let 1900–1910 územní expanse obcí, které k městu těsně přiléhaly a jejichž obyvatelstvo tvořili z velké části zaměstnanci průmyslových podniků. Tamní stavební činnost však postrádala na plánovitosti, takže vznikaly celé nové ulice bez přílišné urbanistické koncepce. Za první republiky zástavba kolonií rychlým tempem pokračovala, případně vznikaly kolonie zcela nové. Tak se dále rozrůstaly již zmíněné Nové Hodějovice, jejichž zástavba měla dle původního předpokladu zcela splynout se zástavbou Mladého, stavělo se i v Novém Roudném u Plavské silnice (zvaném původně kolonie „Na hraničkách“), rostlo Nové Vráta, Nová Pohůrka, ale též Holanské domky, které se začaly oficiálně označovat jako Nové Hlinsko. V letech 1925–1926 vznikl na dosavadní zemědělské ploše také tzv. Nový Rožnov, ohraničený Lineckou silnicí a dnešní ulicí Antonína Krejčího. Ani jedna z vyjmenovaných místních částí tenkrát ještě neležela na katastru města Českých Budějovic. Na příkladu Nového Rožnova je však patrna vědomá snaha po urbanistickém navázání na zástavbu českobudějovického Lineckého předměstí, které se právě tou dobou rozrůstalo směrem k Rožnovu.

Do několikanásobné plochy se tenkrát rozrostly také Nemanice, které příslušely jako osada k obci Hrdějovicím. Vznik osady se sice datuje do roku 1706 (původní název byl Nové chalupy, ale také Čertíkov podle zdejšího mlynáře), až do první třetiny 20. století však Nemanice tvořila nevelká skupina domů, soustředěná přímo pod hrází rybníka, v místech křižovatky dnešních ulic K rybníku a U Čertíka. Územní plán, zpracovaný postupně v letech 1912–1926, počítal s rozrůstáním nemanické zástavby směrem na západ a s utvořením pravidelné sítě několika nových ulic. Realizace tohoto polohopisného plánu mezi lety 1927–1935 přinesla vznik nových domovních bloků v prostoru ohraničeném dnešními ulicemi Jubilejní a Opatovickou.

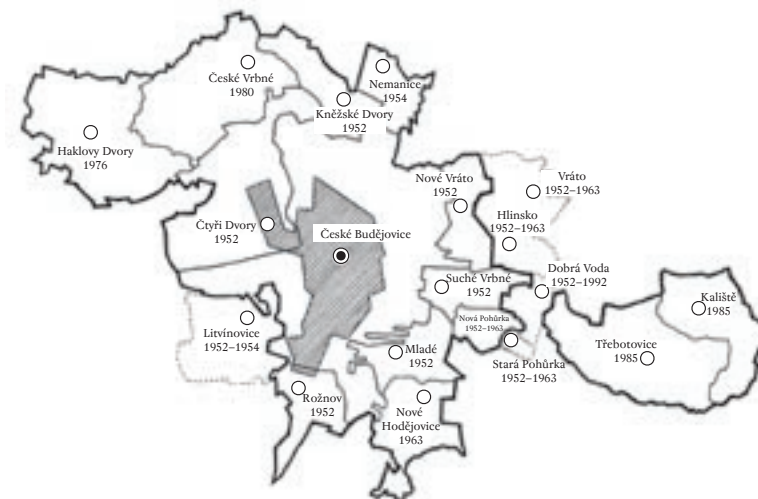
Vraťme se ale ještě k českobudějovickým předměstím, neboť s nimi se těsně po druhé světové válce udála oficiální názvoslovná změna. Plénum městského národního výboru bylo totiž dne 8. listopadu 1946 dosavadní Vídeňské předměstí přejmenováno na Brněnské, Linecké na Krumlovské a pro budoucí západní část města (západně od Pražské třídy) určen název Plzeňské předměstí, který se však neuznává. Přestože jména Brněnské a Krumlovské předměstí úředně platí, v praxi je téměř vůbec neuslyšíme. Stále přetrvávají tradiční názvy Vídeňské a Linecké.

Vznik „Velkých Budějovic“

Až do doby po druhé světové válce nepatřila k městu Českým Budějovicím žádná další vesnice; všechny k němu dnes příslušející osady bývaly samostatnými obcemi, případně navzájem spolu sloučeny. Již ve dvacátých letech se však zrodila myšlenka připojení obcí k městu, i když prozatím nepokročila jednání o této záležitosti příliš daleko. Některý aktivní, přitom však anonymní Českobudějovičan otiskl v pražském časopise *Národ* v únoru 1929 následující zprávičku: „Mezi jihočeskými problémy počíná ponenáhlu zaujímati čelné místo problém Velkých Českých Budějovic. Úzké meze městského obecního katastru českobudějovického jsou již modernímu rozvoji více nežli těsné a podvazují řádný a účelný vzrůst města. Proto se vyskytuje stále více hlasů, volajících po uskutečnění Velkých Českých

Budějovic, což znamená připojení obcí Čtyři Dvory, Kněžské Dvory, Hrdějovice, Hůry, Vráto, Hlinsko, Suché Vrbné, Mladé, Rožnov a Litvínovice k městu.“ Pisatel článku argumentoval mimo jiné tím, že počet obyvatel města by se s připojením uvedených vesnic zvýšil z 51.000 na asi 70.000. Pohoršil tím však veřejné mínění natolik, že dostal vzápětí na stránkách zdejšího časopisu Republikán odpověď: „Velké České Budějovice? Někdo z našeho města poslal pod tímto titulem správu do pražských deníků způsobem, jenž vzbuzoval dojem, jakoby již bezmála bylo hotovou věcí připojení některých okolních obcí k našemu městu. Otázka tato jest velmi vážná a její řešení velmi obtížné, uvážímeli všechny okolnosti zejména rázu hospodářského, než aby se takovým způsobem o ní dalo psáti. Také se nesmí řešiti se stanoviska politického, jak by rády viděly socialistické strany, které by si tím pojistily, jako v Plzni, na dlouhou dobu ovládnání města. Již výběr obcí, které neznámý pisatel chce anektovati, jest trochu podivný. Proč chodí až pro Hůry a dokonce až pro Hrdějovice, tedy do obvodu dvou jiných soudních okresů a proč při tom nechává stranou třeba Dobrou Vodu nebo Roudné? A konečně má již naše město vyřešeny své problémy, aby se mohlo starati o jiné obce? Jsme hotovi s dlažbou města, kanalisací, máme vybudovanou řádnou vodárnu, plynárnu, vyřešeny ke spokojenosti otázky kulturních institucí, sociálních atd.? Nevypadali bychom jako mnohý hospodář, který nestačí na své, ale přesto se uchází o velkostatky? Tedy jen pomalu. Dosti času jest ještě, abychom si vybudovali, čeho naše město potřebuje a pak teprve abychom dělali Velké Budějovice. Každá politika a pod. musí však při tom stranou“.

Otázka Velkých Českých Budějovic se po roce 1945 objevila opět na stránkách tisku, hlavně sociálně-demokratického. Některá jihočeská periodika zacházela v myšlenkách a plánech dokonce ještě mnohem dál: uvažovalo se o rozdělení Čech na dvě části, z nichž větší severní by řídil zemský úřad A v Praze, v čele menší jižní části by potom stál zemský úřad B v Českých Budějovicích. To však byl nereálný extrém. Na městském národním výboru se mezitím začalo o vytvoření Velkých Českých Budějovic jednat skutečně se vši vážností. Předseda MUDr. Rudolf Bureš přivítal v zasedání rady dne 18. ledna 1946 jako hosty zástupce eventuelních budoucích částí města: Adamova, Českého Vrbného, Čtyř Dvorů, Dubičného, Dobré Vody, Hrdějovic, Kněžských Dvorů,

Vznik „Velkých Českých Budějovic“ po roce 1952. Plnou čarou jsou vyznačeny katastrální hranice připojených osad, přerušovanou čarou potom hranice vesnic, které byly administrativní součástí města jen přechodně. Pod názvem osady je vždy uveden rok připojení k městu, event. i rok odloučení.

Mokrého, Pohůrky, Rožnova, Roudného, Srubce, Suchého Vrbného, Šindlových Dvorů, Třebotovic a Vráta. Jak vidno, plány byly skutečně dalekosáhlé. Přestože následující předseda MěNV Alois Neuman opakovaně připomínal, že se má přihlížet také k vyjádřením jednotlivých obcí, kterých se slučování týká, byly již předběžně zaslány Zemskému národnímu výboru v Praze příslušné materiály a žádosti. Okolní obce se k hrozbě ztráty své samostatnosti stavěly různě, často však nikoli příznivě a některé dokonce kladly určitý odpor. Stížnostmi proti připojení k městu nešetřili například zástupci Suchého Vrbného. Reorganizační příprava k vytvoření Velkých Českých Budějovic byla zahájena v březnu 1951. Konečně 23. května 1951 se rada Jednotného národního výboru v Českých Budějovicích usnesla podat ministerstvu vnitřní návrh na připojení obcí Čtyři Dvory, Dobrá Voda, Kněžské Dvory, Litvínovice,

Mladé, Pohůrka, Rožnov, Suché Vrbné a Nové Vráto k městu. Vládní nařízení ze 13. listopadu 1951 této žádosti vyhovělo a s platností od 1. ledna 1952 připojilo všech devět výše jmenovaných vsí k Českým Budějovicím. Dalším vládním nařízením ze 13. března 1954 (s platností od 17. května 1954) byly k městu přičleněny ještě Nemanice, a zároveň ke stejnému datu vyčleněny Litvínovice, které se staly opět samostatnými.

Dne 17. října 1962 schválila rada MěNV návrh předsedy Bedřicha Drajera připojit Nové Hodějovice. Následným rozhodnutím jihočeského Krajského národního výboru byly Nové Hodějovice skutečně sloučeny s městem, a to s platností od 1. ledna 1963. Zatímco některé obce v poválečné době se sloučení s Českými Budějovicemi bránily, jiné později o totéž samy žádaly. Rada MěNV například 28. prosince 1967 projednávala čtrnáct dní starou žádost Místního národního výboru na Borku o připojení. Představitelé Borku vedla k tomuto kroku téměř výhradně snaha po zlepšení komunikačních možností, neboť si od přičlenění k městu slibovali zároveň zavedení městské hromadné dopravy. Sami občané si v tomto smyslu již řadu let opakovaně stěžovali a snaha o sloučení s městem byla vyvíjena od roku 1958. Jelikož obec Borek byla hodnocena jako „velmi aktivní v brigádnické činnosti i po kulturní stránce“, rada MěNV s připojením souhlasila. Protože však českobudějovický dopravní podnik zaujal k otázce prodloužení autobusové linky záporné stanovisko (z důvodů neutěšené situace v dopravě), bylo zástupcům MNV Borek ještě doporučeno, aby oficiálně požádali okresní národní výbor. Nepomohla ani veřejná schůze boreckých obyvatel 8. ledna 1968, jejíž výsledek vyzněl jednoznačně pro sloučení s městem. Na vyšších místech byla žádost zamítnuta, a Borek proto k Českým Budějovicím nikdy připojen nebyl. Růst Velkých Českých Budějovic se nezastavil ani v sedmdesátých a osmdesátých letech; od 30. dubna 1976 byly k městu připojeny Haklovy Dvory a Zavadilka, od 1. července 1980 České Vrbné a od 1. července 1985 Kaliště a Třebotovice.

Po roce 1989 ale zesílily spíše odstředivé tendence, jejichž výsledkem se stalo odtržení Dobré Vody od města ke dni 24. listopadu 1990. Abychom si udělali představu o plošném nárůstu českobudějovického katastru, je třeba říci, že až do roku 1951 se

město rozkládalo na rozloze 1 544 hektarů, která postupným přislučováním obcí vzrostla na současných 5 554 hektarů.

Členění na městské obvody

Po připojení většího počtu dosavadních samostatných obcí k městu bylo třeba územní obvod městského (tehdy jednotného) národního výboru z administrativních důvodů nějak rozčlenit. Rada se proto 18. března 1954 usnesla, že město bude rozděleno na 10 částí (osad) označených čísly, a to následovně: 1 – České Budějovice, 2 – Čtyři Dvory, 3 – Kněžské Dvory, 4 – Nové Vráto, 5 – Suché Vrbné, 6 – Dobrá Voda, 7 – Pohůrka, 8 – Mladé, 9 – Rožnov a 10 – Nemanice. V obvodech 2–10 měly působit obvodní národní výbory, první obvod měl spravovat přímo MěNV. Později přibyla ještě jedenáctá část – Nové Hodějovice a jednotlivé obvody dostaly jiná čísla, takže před rokem 1970 vypadalo členění takto: obvod 1 – České Budějovice, 2 – Čtyři Dvory, 3 – Dobrá Voda, 4 – Kněžské Dvory, 5 – Mladé, 6 – Nemanice, 7 – Nové Hodějovice, 8 – Nové Vráto, 9 – Pohůrka, 10 – Rožnov, 11 – Suché Vrbné. Tento model zrušila rada MěNV ve společné schůzi s radou okresního národního výboru dne 3. června 1970 a zároveň zavedla dělení města do sedmi následujících obvodů, totožných s obvody urbanistickými: České Budějovice 1 (zahrnuje střed města) – České Budějovice 2 (Čtyři Dvory, později též sídliště Vítězný únor, Vltava a Máj, Haklovy Dvory, Zavadilka a České Vrbné) – České Budějovice 3 (Pražské předměstí, Kněžské Dvory a Nemanice) – České Budějovice 4 (Husova kolonie a Nové Vráto) – České Budějovice 5 (Suché Vrbné, Dobrá Voda, Pohůrka a později Kaliště a Třebotovice) – České Budějovice 6 (Brněnské předměstí, Havlíčkova kolonie, Mladé a Nové Hodějovice) – České Budějovice 7 (Krumlovské předměstí a Rožnov). Toto členění platí ve své podstatě dodnes. Podle zákona České národní rady č. 367/90 Sb. se České Budějovice staly jedním ze třinácti českých a moravských měst, která obdržela zvláštní statut. Tím byla městu mimo jiné dána možnost rozdělit své území na několik obvodů s vlastní částečnou samosprávou, podobně jako je tomu nyní například v Praze.

Nová statutární města se chopila příležitosti různými způsoby. Nečlenit město na obvody se rozhodly Karlovy Vary, několik málo částí vytvořily například Liberec, Ústí nad Labem či Plzeň, v jiných větších městech se zvláštním statutem (Ostrava, Hradec Králové nebo Brno) vzniklo hned několik desítek obvodů. V samotných Českých Budějovicích utvořená komise pro vypracování statutu města předložila roku 1991 po konzultaci s odborníky celkem šest variant, jak město rozdělit. Bylo navrženo buď ho nečlenit vůbec, nebo utvořit 3, 5, 7, 9, či dokonce 12 obvodů. Rozdělení Českých Budějovic na obvody nakonec realizováno nebylo. Důvodem toho se stal zájem představitelů města na udržení centralisované moci.

Výstavba sídlišť

Budování českobudějovických sídlišť zahájila vlastně již po roce 1950 vznikající zástavba západně od Pražské třídy, v prostoru ulic Čechovy a Nerudovy. Vyrůstla tu celá řada několikapodlažních obytných domů ve stylu socialistického realismu. Skutečná éra panelových sídlišť však začíná až šedesátými lety. Po úspěšné stavbě prvního panelového domu, tzv. „Experimentu“, se v letech 1961–1963 rychle rozrostla obytná zástavba nejstarších českobudějovických „paneláků“ podél Lidické třídy. V letech 1964–1969 vzniklo sídliště mezi Pekárenskou a Puklicovou ulicí, které pokračuje až k Nádražní třídě. Západně od Pražské třídy se ve druhé polovině šedesátých let rozběhla výstavba dalšího obytného souboru, jemuž byl již v roce 1971 dán název sídliště Pařížské komuny (ke stému výročí této události). Stavělo se až do roku 1979 a v rámci této akce vznikl mezi lety 1971–1973 i obytný soubor Voříškův dvůr.

Zatím byla ovšem pro další stavební rozvoj Českých Budějovic vybrána dosavadní zemědělsky využívaná plocha na levém břehu Vltavy, kolem Čtyř Dvorů. Již v roce 1969 byl schválen projektový úkol sídliště Čtyři Dvory – tzv. okrsek A, a záhy i okrsek B. Po vykoupení pozemků zde v roce 1972 začala růst panelová zástavba a roku 1974 byly obě části prakticky hotovy, takže mohl být pro okrsek A navržen dne 27. června 1974 název Vítězný únor. Ideová komise MěNV budoucí pojmenování obou sídlišť projednala

a 27. prosince 1974 doporučila, aby se okrsek A skutečně jmenoval sídliště Vítězný únor a okrsek B aby dostal označení sídliště Vltava. Rada městského národního výboru oba tyto návrhy dne 23. ledna 1975 schválila. Výstavba sídliště Vltava však pokračovala až do roku 1987. Příprava k dalšímu rozrůstání panelových domů západním směrem pokročila natolik, že již 20. prosince 1977 mohl být schválen program výstavby nového obytného souboru s prozatímním názvem „Pod lesem“. Během jednoho roku byl hotov a vyvstala opět otázka jeho pojmenování. Tajemník MěNV František Hosnedl navrhl název sídliště 9. května, nakonec však bylo 19. prosince 1978 schváleno definitivní označení Máj. Po roce 1979 se ale práce na sídlišti Máj nezastavila a pokračuje dodnes.

Při odstraňování názvů připomínajících komunistický režim se na pořad jednání názvoslovné komise na jaře 1990 dostala také otázka označení sídliště Vítězný únor. Návrh pojmenovat jej Studentským sídlištěm neprošel z toho důvodu, že řadová obytná zástavba není identická se sousedním komplexem vysokých škol, a název by tudíž nebyl výstižný. Vhodným se nezdálo ani jméno sídliště 17. listopadu, a tak nakonec podle umístění na samém západním okraji Českých Budějovic, směrem k pohraničním horám, byl přijat název Šumava. Spolu s přejmenováním sídliště Pařížské komuny na Staroměstské sídliště v jarních měsících 1990 šlo o jediné úpravy v názvech celých městských částí uskutečněné po roce 1989. Co se týče zmíněného Staroměstského sídliště, je pro ně v praxi častěji užíváno označení „Pražské“.

NÁZVY ČESKOBUDĚJOVICKÝCH ULIC

Vznik uliční sítě a nejstarších pojmenování

„...přepevné město Nové Budějovice na močálovitém místě, obtékaném nadto řekou Vltavou, léta 1265 založil a vystavěl, když nejprve vyznačeny všechny ulice, veřejné budovy a převeliké náměstí, celé to dílo rytíře českého jménem Hirz, postavil to město Budějovice z množství domů, náměstí ohromného a ulic rovně vedoucích a pěkně prostranných...“ Těmito slovy popisuje založení královského města Českých Budějovic náš přední barokní dějepisec Bohuslav Balbín.

Zástavba Hirzem vyměřené uliční sítě se sice rozrůstala pozvolna, ale patrně velmi záhy se objevila potřeba pro snazší orientaci od sebe jednotlivé ulice nějak odlišit. Důvody, které vedly ke vzniku nejstarších pojmenování, byly tedy ryze praktické. Můžeme právem předpokládat, že těmi úplně prvními názvy začaly být označovány nejdůležitější komunikace směřující od náměstí k městským branám.

Teprve ve druhé polovině 14. století však lze o uličních jménech říci něco konkrétnějšího. Je to doba prudkého nárůstu produkce písemností, které umožňují stále častěji nahlížet i do běžných záležitostí a starostí českobudějovických obyvatel. Pakliže se jejich soudní spor nebo jiné majetkoprávní vyrovnání týkalo nějakého domu či pozemku ve městě, bývá tento dům či pozemek nějakým způsobem lokalisován. Většinou se jedná spíše o lokalizaci pomocí jednoduchých pomístních názvů, odvozených podle orientačně výrazných staveb („u vodních dvířek“, „u Šiklovy branky“, „za klášterem“ a podobně), někdy se však setkáváme už i s opravdovými uličními jmény. Stojí za to zaznamenat, že tím vůbec nejstarším zaznamenaným je název ulice Rožnovské: vicus strodenicensis v roce 1360. Ještě před koncem 14. století k ní přibývají roku 1369 ulice Krajinská, 1371 Sviňská, 1377 Biřická, 1381 Česká, 1386 Kněžská, vždy ovšem v latinské podobě. Příznačným znakem je značná pravopisná variabilita mezi různými zápisy jednoho a téhož názvu. Výskyt uličních pojmenování v úředních pramenech druhé poloviny 14. století svědčí bezesporu o tom, že

byla tehdy již zcela zažitá a běžně užívaná. Jejich původ tedy můžeme vidět skutečně v době o několik desítek let starší. Když už jsme se tu dotkli jazyka zápisů, je třeba říci, že v tomto počátečním období, koncem 14. a v 15. století, má naprostý primát latina. Zajíímavý případ zde tvoří jméno Krajinské ulice, které bylo dokonce i v latinských textech psáno vždy ve svém německém tvaru Lantstras. Od století patnáctého se potom stále více prosazuje němčina, která latinské zápisy postupně zcela vytlačovala. Zato s češtinou se v majetkoprávních písemnostech českobudějovického archivu setkáme pouze výjimečně v 15. až 17. století, pak ale opět na delší dobu mizí.

Původní pojmenování ulic v Českých Budějovicích vzešla z běžného užívání, z praktických potřeb, byla proto jednoduchá a odrážela nějakým způsobem místní poměry. Lze mezi nimi rozlišit v podstatě několik následujících okruhů. Nejčastější motivací k utvoření jména byla přítomnost nějaké dominantní stavby, ať už světské (ulice Radniční, Pivovarská, U masných krámů, U nové věže) nebo církevní (ulice Klášterní, Mikulášská, Markétská). Jindy se rozhodující skutečností pro vznik názvu stala převaha určitého druhu řemeslníků. Tak se ujalo označení ulic Rybářské, Soukenické, Zámečnické, Truhlářské, Jirchářské, v jistém smyslu sem patří i Kněžská, Kanovnická, Kapucínská, Děkanská, či Biskupská. Podobnou příčinu měla jména podle převládající národnosti obyvatel (Česká, Židovská). Jako nejtrvalejší se osvědčily názvy odvozené od směrů hlavních komunikací – Svinenská, Rožnovská, Písecká. Přestože ulic v dnešním slova smyslu mělo město uvnitř hradeb stále pouze dvanáct, neboť přibývat jich ani nemohlo, vyskytovalo se uličních jmen mnohem více. Způsobovalo to především odlišné chápání uliční délky; tam, kde dnes platí jeden a týž název pro celou ulici od začátku až do konce, užívaly se dříve názvy pro každý dílčí úsek. Naproti tomu existovala taková označení, která platila pro části několika ulic současně. Jako klasický příklad zde může posloužit jméno Mikulášská, které nesly části ulic Kanovnické, Kněžské, Hroznové a U Černé věže. Ulice Mikulášská tak vlastně vytvářela jakýsi čtverec kolem kostela sv. Mikuláše. Znovu je třeba zdůraznit, že po celý středověk a až do poloviny 19. století nebyly uliční názvy nikterak kodifikovány.

Poněvadž vznikaly z běžné orientační potřeby, vystihovaly větší skutečný charakter toho kterého místa a udržely se obvykle velmi dlouho. Na druhé straně však tato názvotvorná volnost vedla začasť k multiplicitě některých jmen, případně i k obměnám, které však vždy vycházely z praxe a nikdy nebyly diktovány nikým „shora“.

První oficiální pojmenování

Takovýto stav, který se nám dnes může jevit jako chaotický, ale který měl ve skutečnosti pevný řád a plně vyhovoval tehdejší potřebám, trval až do druhé poloviny 19. století. Nutno však poznamenat, že již kolem roku 1800 byla většina uličních jmen zafixována a dále se měnila jen zřídka. Prvním předpisem, vnášejícím do uličního názvosloví úřední pořádek, bylo císařské nařízení z 23. března 1857 o označování ulic tabulkami a o odstranění opakujících se názvů. Městskému výboru v Českých Budějovicích trvalo však ještě téměř dvacet let, než se konečně rozhodl pro oficiální úpravu pojmenování. Na svém zasedání dne 8. června 1875 skoncoval s dosavadní nejednotností uličních jmen ve středu města, přičemž velkou část tradičních názvů ponechal a kodifikoval. Pouze ve dvou případech se členové městského výboru rozhodli tradiční jména změnit – Židovskou ulici přejmenovali na Sterneckovu a ulici Sviní na Plachého. Jednalo se vlastně o první úřední přejmenování v historii Českých Budějovic. Téhož dne přistoupil městský výbor také k pojmenování nově vznikajících ulic na rychle se rozrůstajících předměstích, které dosud postrádaly oficiální označení a na samovolný vznik názvů nebylo možno čekat. Poprvé v česko-budějovické historii se zde začala dávat jména podle výrazných osobností, tzv. jména honorifikační. Plně se přitom uplatnil regionalismus, ba dokonce dlužno říci, že veškeré názvy byly odvozeny podle osobností zaslouživších se o město. Lze se domnívat, že některá z těchto pojmenování měla snad připomínat celou měšťanskou rodinu, na jejíchž pozemcích ta která ulice vznikla (tak například zástavba Haasovy ulice vyrostla na pozemcích rodiny Haasů, Knappova ulice vznikla na pozemcích rodu Knappů, Krausova

na pozemcích Krausů apod.). Z konkrétních osob byla vybírána jména zvláště zasloužilých radních a starostů, z nichž nemalá část v době pojmenování dosud žila a ostatně i zasedala v městském výboru. Osobnosti v názvech ulic nově označených v červnu 1875 by složily kompletní řadu purkmistrů a starostů od roku 1787, Daublebským počínaje a Claudim konče. Samozřejmě se dostalo i na několik pojmenování obecných (Gymnasiální, Kostelní, Nákladní, Nová, Pivovarská apod.). Referát o návrzích veškerých názvoslovných úprav přednášel tehdy městskému výboru jeho člen Franz Geringer za Komisi pro obecní záležitosti (Kommission für Gemeindeangelegenheiten). Městský výbor měl potom v rozhodování o skutečné podobě názvů konečné slovo. O tomto jednání z 8. června 1875, které řídil starosta Eduard Claudi, přinesl později místní časopis *Budivoj* jízlivou zprávičku, která nás zavádí přímo do zasedací síně radnice: „*Když už Schiller, Otakar, Zachariáš, Plachý, Puklice a Claudi ulice své měli, tu přišla na řad ulice jedna praneda-leko radnice. Výbor pan N. (nejspíš Johann Stegmann – pozn. aut.) podotknul velmi vážně: „Pánové já tu mám svůj obchod, pojmenujme tedy ulici tu ulicí N-ovou!“ Dixit a sedl si. Hromové „Sláva“ a kousání do pysků následovalo skromnému tomuto návrhu.*“

V průběhu poslední čtvrtiny 19. století došlo ještě k několika ojedinělým označením nových ulic. Některá z nich rozvířila hladinu veřejného mínění tím, že vnesla do zaběhlého pořádku nešvar pojmenování po osobnostech celostátního významu, které s naším městem neměly nic společného. Jako první Nebudějovičané zde dostali svou ulici v roce 1887 rakouský státní ministr Schmerling a polní maršál Radecký, o sedm let později potom německý politik Schmeykal. V březnu 1895 na to reagovaly Jihočeské Listy článkem, jehož některé části jsou ještě dnes v mnohém aktuální: „*Jest chvalným zvykem většiny měst, že ulice a náměstí označují názvy, upomínající na události neb osoby pro město důležitými a významnými. Podívejme se u nás v Českých Budějovicích. Máme tu ulice, jež nesou jména, o nichž lid obecný pranic neví a diví se, jaké to podivné pojmenování ulici se dostalo. Ku příkladu ulice Schmerlingova, Schmeykalova atd. Zdali pak tato jména souvisí dost málo se zájmy našeho města? Nikoliv. Lid také, ať český neb německý, nechápe, proč jména Šmerlinga a Šmejkalova mají býti zvěčněna právě v Budějovicích. Ovšem, muži ti*

mají velký zásluh o německví v Čechách, ale o město Budějovice však ani tu nejmenší a toho mělo by býti dbáno. Nechcem zde jmenovati celou řadu jmen, zasluhujících, aby památka jejich uctěna byla tímto způsobem, a uvedeme jen jedno jméno, jenž dosud zapomináno a odstrkováno jest zůmyslně, ačkoliv zasluhovalo by, skvíti se na nejčestnějším místě v našem městě. Jest to jméno našeho nezapomenutelného biskupa – vlastence Jana Valeriana Jirsíka. Jest ovšem pravda, že tento šlechtetný muž již svými skutky zvěčnil se v srdcích lidu českého, avšak on byl příznivcem nejen nás Čechů, nýbrž i všeho obyvatelstva budějovického. On byl též milován od všech, vyjímaje snad zarytce německé, kteří nemají smyslu a citu pro ušlechtilé snahy jeho. A slavné jméno muže toho jest vládnoucí stranou ignorováno, přednost před tímto svatým jménem dává se různým Šmerlingům, Šmejkalům atd., kteří jiné slávy si nedovedli získati mimo tu, že pomáhali vydatně utlačovat český národ. To jest ovšem v očích zdejší vlády obecní zásluha nevyčerpatelná, kdežto oběti, jichž obci zdejší i národu českému přinesl biskup Jirsík, jsou ničím. Jméno mecenáše, jenž veškeré své jmění věnoval účelům veřejným staví se do pozadí, za jména obyčejných politických náčelníků, jakých rodí každý rok na kopy. Jest to bezmezna nespravedlivost, jaké jsou jedině naši milí sousedé schopni. Bylo by zajisté na čase, aby veřejnost naše si tohoto nepoměru všimla a učinila kroky k nápravě. Nemá-li obecní správa sama tolik úcty k tomuto slavnému muži, tedy nechť uváží, že 17 000 Čechů budějovických chová památku jeho ve vděčné paměti a žádá, aby mu též náležitá pocta veřejná se strany města, v němž on tolik dobrého způsobil, vzdána byla“. Článek zůstal ovšem bez odezvy.

V prvních letech 20. století pokračovala územní expanse česko-budějovických předměstí, další a další bývalá pole se měnila v domovní bloky. Vedlo to pochopitelně k utváření většího počtu nových ulic, které zatím postrádaly vlastní označení. Purkmistrovský úřad byl ústně i na stránkách novin opakovaně upozorňován, aby tento nedostatek odstranil. Městská rada proto počátkem roku 1906 zasedla společně s městským archivářem Reinholdem Huyerem a několika dalšími osobami k vypracování návrhu nových uličních názvů, který pak předložila městskému výboru. Městský výbor ve svém zasedání dne 7. června 1906 předložený návrh beze změn schválil. Takto nově vzniklá jména ulic doplnila především řadu starostů, kteří se v čele města vystřídali od posledního roz-

sáhlého pojmenování v roce 1875 (současného starostu Taschka nevyjímaje). Znatelně se projevil vliv historika Huyera, který do nových názvů prosadil osobnosti starší česko-budějovické historie. Opět přibýlo také několik označení obecných. Celkově obdrželo v červnu 1906 nové jméno 22 ulic, dvě nábřeží a jedno náměstí.

K dalším názvoslovným zákrokům, tentokrát ovlivněným dobovými politicko-vojenskými událostmi, došlo v průběhu první světové války. U příležitosti dobytí polského města Przemyslu rakouskými a německými vojsky předložil starosta Taschek jménem městské rady dne 4. června 1915 městskému zastupitelstvu návrh, aby na paměť spojenectví Rakouska s Německem nesla dvě česko-budějovická náměstí jména panovníků obou říší. Protože zastupitelstvo tuto myšlenku vzápětí jednomyslně schválilo, stalo se dosavadní Hlavní náměstí Náměstím císaře Františka Josefa I. a prostranství podél Linecké silnice za justičním palácem Náměstím císaře Viléma (pozdější Wilsonovo). Poslední únorový den roku 1916 zaslal česko-budějovický dvorní rada starostovi Taschkovi dopis, v němž ho upozornil, že řada měst právě vzpomíná zásluh armádních velitelů pojmenováním ulic a vyjádřil naději, že i v Českých Budějovicích padne tato výzva na úrodnou půdu. Starosta proto tento návrh tlumočil dne 8. dubna 1916; po jeho přijetí zastupitelstvem dostalo několik důležitých ulic a náměstí Českých Budějovic jména nejvýznačnějších vojevůdců té doby, ale také jména členů panovnické rodiny. Městský úřad zaslal o tom následně zprávu přímo císařské kanceláři. V lednu následujícího roku přišla odpověď – císař Karel I. a arcivévoda Bedřich s pojmenováním souhlasili.

Ještě než přejdeme k událostem, které setřely z česko-budějovického uličního názvosloví germanisující ráz, řekněme si, jak se ve jménech ulic odrazila „budweisřina“. Takto se totiž posměšně označovala řeč, příznačná prý výhradně pro jazykově smíšené Budějovice, kde čeští obyvatelé užívali v mluvě nadměrné množství germanismů, Němci zase mnoho čechismů. Tak zdejší Češi říkali Piaristickému náměstí „frajták“ (z německého Friedhof), ulici Na Mlýnské stoce „na mýlbochu“ (Am Mühlbach) a Hradební uličce zase „šancgasna“ (Schanzgasse). Ostatně slova „frajták“ užívá starší generace dodnes, ačkoli si mnohdy neuvědomuje jeho původ.

Za první republiky

K zásadním změnám českobudějovického uličního názvosloví došlo během říjnového státního převratu, a zejména v období následujícím. Stržení tabulek s názvy nejvíce připomínajícími právě končící období Rakousko-Uherska provedli již účastníci průvodu městem 28. října 1918, kdy z nárožních domů zmizela nejen jména německých vojevůdců, ale i panovníků ústředních mocností. Z radniční budovy byla sňata tabulka „Kaiser Franz Josefsplatz“ a na jejím místě se objevila papírová s nápisem „Náměstí Masarykovo“. Přejmenování se také hned 7. listopadu dostalo z popudu Národního výboru na pořad jednání městské správní komise. Byla zvolena komise pro změny názvů, v níž zasedali JUDr. August Zátka, František Zdráhal, Alois Kříž a okresní konzervátor Adolf Träger; v Zátkově písemné pozůstalosti se dochoval jeho vlastnoruční přehled navrhovaných přejmenování, svědčící o nesnadných jednáních. První změnu provedla správní komise okamžitě, a to z Náměstí Františka Josefa na Náměstí Svobody. Přejmenování několika dalších náměstí a ulic provedla městská správní komise 16. ledna 1919; tím opět zmizela jména některých příslušníků habsburského rodu a německých politiků a vojevůdců. Je pochopitelné, že s těmito změnami se těžko smiřovali českobudějovičtí Němci a mezi nimi na předním místě bývalý starosta Josef Taschek a archivář Reinhold Huyer. Vymohli si tedy alespoň tolik, že budou v ulicích umístěny česko-německé tabulky. Redaktoři novin Südböhmische Volkszeitung vyjádřili v této souvislosti své rozpaky nad tím, jak se mají některé nové názvy překládat – zda by se například Náměstí Svobody mělo psát v němčině jako „Freiheitsplatz“ nebo „Svobodaplatz“, zda se má pro Sokolskou ulici užívat názvu „Sokolstrasse“ či „Falkenstrasse“ a podobně. Čeští novináři opětovali, že „*duch pojmenování ulic může být jen jeden, překlad může tu působiti jen uboze nebo komicky*“, a otevírali tak vlastně cestu pozdějšímu prohlášení všech názvů za nepřeložitelné.

V poválečných měsících panoval v uličním názvosloví chaotický stav, neboť „*staré přežití názvy byly sice zrušeny, a nové pojmenování ohlášeno (dvakrát, pokaždé jinak), uliční tabulky však buď zůstaly*

staré, nebo byly jen odstraněny, po nových však není už pět měsíců ani potuchy. Jak tedy vlastně označovat naše ulice na adresách nebo nyní při soupisu obyvatelstva? Ty uliční tabulky zůstanou, jak se zdá, věčnou bolestí Českých Budějovic!“ (březen 1919). Změnám uskutečňovaným v tomto období chyběl legislativní podklad, a tak nadřízené úřady činily alespoň prozatímní opatření. Tak například okresní správa politická 28. června 1919 upozornila, že „*žádná veřejná místa nesmějí býti veřejně označována názvy, obsahujícími jména členů bývalého panovnického rodu nebo jména osob a osobností, které v minulosti neb přítomnosti vystoupily nebo vystupují se zjevným nepřátelstvím proti československému národu a státu*“. Takovéto případy nařídila do tří měsíců odstranit. K urychlenému přejmenování vyzývaly různé soukromé osoby, ale také organizace. Tak například Odbočka svazu československých legionářů společně s okresní jednotou družiny československých legionářů odeslaly 20. listopadu 1920 městskému zastupitelstvu dopis nekompromisně hájící práva národa: „*Vzhledem k událostem, které se staly v posledních dnech v Chebu a v jiných městech zněmčeného území, žádáme výše jmenované zastupitelstvo, aby veškeré nápisy německé ulic, veškeré německé návěštní tabule a nápisy, které by náš český lid ponižovaly, byly bez průtahů co možno nejdříve odstraněny. Doufáme, že naši oprávněné žádosti, na které setrváváme do konečného provedení, bude vyhověno*“.

Prvním zákonem, o nějž se bylo možno při přejmenovávání opřít, byl zákon č. 266 ze 14. dubna 1920 o názvech měst, obcí, osad a ulic, jakož i označování obcí místními tabulkami a číslování domů, ve kterém doslova stálo: „*Dosavadní pojmenování ulic a veřejných míst, jež nelze uvést v soulad s historií a vnějšími vztahy národa československého, zejména taková, jež připomínají osoby, které projevíly nepřátelské smýšlení proti československému národu nebo národům sdruženým, nebo připomínají události rázu protistátního, nejsou dovolena*“. Zcela příznačné pro mladou republiku bylo radikální skoncování se všemi vzpomínkami na doby rakousko-uherského mocnářství. Nutno poznamenat, že mnohdy došlo na základě toho i k odstranění takových názvů, které již byly vžity a obecně chápány jako neutrální. Zákon dále ukládal obcím povinnost do měsíce od nabytí platnosti veřejná prostranství přejmenovat a úpravu předložit ke schválení nadřízenému politickému úřadu,

kteřý ji buď schválí, nebo nařídí další změny. Starosta liknavé obce mohl být potrestán pokutou ve výši až 500 korun. Praxe s předkládáním návrhu, schváleného zastupitelstvem, vyššímu orgánu politické správy měla fungovat potom i nadále. Hned pod následujícím číslem 267 se skrýval zákon z téhož dne, upravující podrobně postup při odstraňování nevhodných jmen. Sotva počátkem roku 1921 vstoupilo ve známost, že město se na základě výše citovaného zákona chystá k rozsáhlým změnám v uličním názvosloví, začali opět různí lidé, různé spolky a instituce vznášet vlastní návrhy. Tak například pěvecký spolek Hlahol vyjádřil městské radě svou představu o uspořádání názvů ve městě, která byla, nutno říci, poněkud nekonceptní zejména v nelogických přesunech tradičních pojmenování. Je zřejmé a pochopitelné, že členové Hlaholu si přáli mít v názvech ulic především jména významných hudebníků (nakonec byly z tohoto jejich návrhu realizovány alespoň názvy ulic Skuherského a Smetanovy). Konečně dne 2. července 1921 rozhodlo městské zastupitelstvo o rozsáhlé úpravě uličních jmen, která odstranila většinu (celkem 28) dosud přežívajících připomínek rakousko-uherského období a nahradila je jmény podle významných osobností české historie a kultury. Zároveň s tím bylo nově pojmenováno 29 dosud neoznačených veřejných prostranství a vyhlášeno, že veškeré názvy jsou platné toliko v češtině a že jsou nepřeložitelné. Mezi lety 1918–1921 byly tedy ve třech vlnách za sebou odstraněny téměř všechny uliční názvy po osobnostech nebo skutečnostech Rakousko-Uherska. Celkem během těchto tří let změnilo své jméno 48 % všech veřejných prostranství Českých Budějovic. Je třeba přiznat, že těmito názvoslovnými změnami se z českobudějovických ulic do značné míry setřel dosavadní regionalismus a objevila se jména osobností sice velmi významných (spisovatelé, básníci, malíři apod.), s dějinami města však zcela nesouvisejících. Na „domácí“ osobnosti bylo pamatováno jen poskrovnu; v podstatě se jednalo pouze o sedm názvů. K tomuto rozsáhlému přejmenování v roce 1921 se opět vyjadřovaly různé osoby rozdílně. Někdejší městský archivář Reinhold Huyer vytýkal zastupitelům, že odstranili jména některých mužů, byť německé národnosti, přece se o rozvoj města výrazně zasloužili. Ještě v průběhu roku 1922 se objevovaly ojedinělé doda-

tečné připomínky, že městské zastupitelstvo zapomělo na tu či onu osobnost. Například 2. května 1922 napsal velitel zdejšího pěšího pluku pplk. Karel Kutlvašr, aby bylo pamatováno na jména plk. Švece a bojiště Zborova, neboť „naše veřejnost velmi lehce zapomíná, a proto prosím, aby pojmenováním některých ulic anebo jiných částí města byl jim postaven nehynoucí památník.“

Jak už to v českém národě bývá, objevily se i tehdy návrhy zavánějící recesí: bylo například navrženo, aby některá z českobudějovických ulic nesla v budoucnosti jméno Dobrého vojáka Švejka. Když došlo v létě 1924 k nechvalně známé „kočičí aféře“, při níž bylo z obavy před hrozící epidemií vztekliny usmrceno přes tisíc zdejších koček, přišel někdo s tím, že by se nějaká ulice měla jmenovat Kočičí. Českobudějovičtí Němci, kteří stále ještě tvořili 19 % všech obyvatel města, nebyli pochopitelně spokojeni s prohlášením uličních názvů za nepřeložitelné. Kromě již vzpomenutého archiváře Huyera na toto rozhodnutí reagoval písemnými protesty i bývalý německý starosta Josef Taschek. Někteří příslušníci německé národnosti zůstávali loajální a úřednímu předpisu se přizpůsobili, jiní však užívali poněmčelých variant českých názvů. Vznikaly tak tvary často nelibozvučné, zvláště když došlo ke spojení ryze českého jména s německým slovem –gasse (ulice): Borziwojgasse, Čelakovskygasse, Friedrich Smetanagasse, a dokonce Božena Němecgasse. Většina z těchto tvarů platila pak na počátku okupace roku 1939 po přechodnou dobu jako oficiální. Proti překládání českých názvů do němčiny horlil v roce 1925 zdejší list Stráž Lidu, který dokonce požadoval, aby poštovní zásilky s německými adresami nebyly vůbec doručovány.

První polovinou dvacátých let se datuje počátek stavebního rozmachu města. Novou výstavbou vznikaly nové a nové čtvrti a množily se žádosti o pojmenování nových ulic. Potíže měl například stavitel František Mojžíš, který postavil celý rozsáhlý blok rodinných domků jižně od Rudolfovské třídy a novostavby v bezejmenných ulicích jen těžko prodával. O něco jižněji, mezi plynárnou a Dobrovodskou, vznikly další domovní bloky a tamní ulice navrhl dne 12. července 1925 zastupitel Augustin Brožek nazvat jmény zasloužilých pracovníků bývalé Národní rady českobudějovické. O pojmenování ulic žádala také stavební družstva „Rozvoj“, „Havlíček“

či „Heimstätte“. Dne 3. prosince 1925 upozornil městský stavební úřad, že na Lineckém předměstí vzniklo nově několik ulic, které zatím postrádají označení. Následně byl úřad pověřen vypracováním seznamu všech dosud nepojmenovaných ulic. Předložil ho 9. listopadu 1926. Seznam obsahoval celkem 30 anonymních ulic. O vyjádření k případným budoucím názvům byli požádáni zástupci Klubu Za staré Budějovice, místní organizace Strany československého Domova a městský archivář František Miroslav Čapek, jimž byl 28. února 1927 odeslán plánec s vyznačením všech bezejmenných ulic a s prosbou o co nejrychlejší reakci. Svá vyjádření předložili v polovině března 1927. Strana československého domova prosazovala pochopitelně osobnosti svého politického tábora, archivář Čapek sáhl téměř ve všech případech hluboko do české a českobudějovické historie a Klub „Za staré Budějovice“ podal návrhy, které se nejvíce blížily později skutečně přijatým názvům. Následně došlo k sestavení komise pro pojmenování nových ulic, již tvořili: komunikační referent městského úřadu Josef Träger, stavební referent Gabriel Švejda, městský radní prof. Otakar Trčka, ředitel městského stavebního úřadu Ing. Jindřich Keller, městský tajemník Dr. Max Mencl, zástupce Klubu „Za staré Budějovice“ prof. Adolf Träger, městský archivář František Miroslav Čapek, zástupce Klubu československých turistů Ing. Emanuel Fritsch, představitel Okrašlovacího spolku Bohumil Šindelář a Spolku majitelů domů Augustin Brožek. Zprvu byl na rychlé jednání komise vyvíjen silný tlak, posléze se však začalo zbytečně otálet a komise se sešla až 20. září 1927. Podala městské radě svůj návrh a rada ho potom 22. září s drobnými úpravami předložila zastupitelstvu. Městské zastupitelstvo se nakonec 24. září 1927 usneslo těchto 29 nových ulic (jedna dosud nedokončená byla dodatečně vyškrtuta) zcela podle předloženého návrhu pojmenovat. Nové názvy akcentovaly především desáté výročí bitvy u Zborova, v níž se uplatnily československé zahraniční legie – několik ulic tedy dostalo jméno podle legionářů nebo podle místa bitvy (Klecandova, Jana Čapka, Zborovská). Další ulice byly označeny jmény významných českých umělců (Brožíkova, Dienzenhoferova) nebo účastníků českého stavovského povstání (Kaplířova, Budovcova), a konečně se také objevilo seskupení názvů podle postav

nejstarších českých pověstí (Horymírova, Krokova). Uplynulo ale jen několik let a problém vyvstal nanovo. Další výstavbou totiž opět přibýlo nových veřejných prostranství. Z pověření starosty Albína Dlouhého se proto 23. března 1931 sešla opět komise, která měla pro městskou radu připravit návrhy nových uličních názvů. Schůze se konala za předsednictví kulturního referenta prof. Otakara Trčky a za účasti městského archiváře PhDr. Miroslava Buriána, zástupců Památkového úřadu, Literárního klubu, městského musea a technického odboru městského úřadu. Šlo především o ulice v nové zahrádkářské kolonii, již sami její obyvatelé chtěli nazvat „Husovou“. Aby se jim vyšlo alespoň v něčem vstříc, doporučila výše jmenovaná komise pojmenovat některé tamní ulice jmény významných osobností husitského období (Mikuláše z Husi, Korandova) a zbylým dát nějaká obecná označení (Krátká, Libničská). Vlastní pojmenování na základě těchto návrhů bylo městským zastupitelstvem odhlasováno 1. června 1931. Protože stavební činnost pokračovala, zejména za Pětidomím a pod hřbitovem sv. Otýlie, nastala ve druhé polovině třicátých let opět těžká situace. Památková a umělecká komise se proto 13. května 1938 usnesla doporučit několik nových názvů a její návrh přijalo 8. července 1938 městské zastupitelstvo. Vzhledem ke dvacátému výročí vzniku republiky, a zřejmě také pro posílení národního vědomí v době těsně předmnichovské, byla tenkrát vybrána další „legionářská“ jména (Dostálova, Gayerova), ale také několik názvů neutrálních (Luční, Hůrská).

Proměna uličního názvosloví za okupace

Některým z názvů přidělených v červenci 1938 nebylo dopřáno přečkat déle než rok. Za všeobecně známých okolností přišla totiž německá okupace a s ní v polovině března 1939 i nové poměry ve správě města. Sotva se nacistický vládní komisař Friedrich David ujal svého úřadu, obeslal 17. března 1939 naposledy zastupitele, aby si vyžádal jejich souhlas s přejmenováním některých ulic. Předložil jim list tohoto znění: „Panu starostovi města, oběma pánům náměstkům a ostatním pánům členům městské rady a městského

zastupitelstva. Po poradě se směřovatými politickými kruhy si přeji jako komisař města Budějovice přejmenování následujících ulic a náměstí: Náměstí Masarykovo na Adolf Hitler Platz/Náměstí, Třidu Dr. Beneše na Konrad Henlein Strasse/Třidu, Wilsonovo náměstí na Hermann Göring Platz/Náměstí a ulici 28. října na Schiessstattgasse. Aby bylo možno s urychlením provést toto přejmenování, žádám shora jmenované pány o jejich souhlas...“. Shora jmenovaným pánům nezbylo než toto „přání“ odsouhlasit a David se mohl svým prvním hmatatelným úspěchem pochlubit Oberlandratu. Byla to první a zároveň poslední příležitost, kdy vládní komisař za okupace požádal městské zastupitele o spolupráci. Ostatním ulicím ponechal prozatím jejich dosavadní názvy, ovšem rozhojnil je ještě poněmčelými pravopisnými tvary, které jsou často značně kuriózní (např. Tschechgasse, Tschapekgasse, Tschelakowskygasse, Kramárgasse apod.). Teprve po čtyřech měsících vlády nad městem, 25. července 1939, přistoupil Friedrich David k odstraňování názvů, které nejvíce připomínaly tradice první republiky a namísto nich vrátil stará jména z dob Rakousko-Uherska. Celkem takto změnil označení 15 ulicím. Zároveň předložil Oberlandratu návrh na přejmenování ostatních ulic názvy, které by nejlépe odpovídaly změněné politické situaci. Další vlnu přejmenování vyhlásil hned 28. srpna 1939, kdy změnil názvy celkem 17 ulic. U více než poloviny z nich se však jednalo o pouhé stylistické úpravy, zbylým opět vrátil některá rakousko-uherská označení.

Nejrozsáhlejší přejmenování z vůle vládního komisaře ale nastalo 26. října 1939. Toho dne bylo upraveno 59 názvů ulic, náměstí a nábřeží, přičemž David v nových označeních využil převážně pomístních názvů, jmen blízkých i vzdálenějších měst a obcí a německých historických zemí. Využil jen velmi málo jmen osobností. Přesto ještě i po tomto zásahu zůstalo v Českých Budějovicích kupodivu několik uličních názvů podle postav české kultury (ulice Alešova, Karoliny Světlé, Komenského, Dvořákova, Smetanova, Brožíkova, Máchova a Palackého náměstí). Dvořáka ponechal proto, že ho považoval za světového umělce nezatíženého politikou, podobně i Komenského; na odstranění ostatních šesti si patrně zatím netroufal nebo je nepovažoval za nebezpečné. Kromě toho ponechal v názvech i některé další osobnosti, které chápal

jako Němce (Brandlova, Reinerova, Dienzenhoferova, Jírovceva, Jeseniova). Od března do října 1939 bylo tedy přejmenováno celkem 95 ze všech 184 českobudějovických ulic, což představuje přibližně 52 %. V průběhu okupace došlo ještě k několika dalším germanisujícím úpravám menšího rozsahu. Například v prosinci 1941 dostal v Českých Budějovicích svou ulici německý letec Werner Mölders, po krátkém trvání se změnil název ulice Hanse Watzlika na Klingenbergovu, neboť připomínal dosud žijící osobu. V lednu 1942 odstranil David na příkaz okresního hejtmána název Palackého náměstí a konečně v roce 1943 pojmenoval třídu Na sadech po zemřelém zastupujícím říšském protektoru Reinhardu Heydrichovi. Jen jednu ulici za celých šest let nazval zcela nově: v červnu 1941 ulici Polní.

Velké změny v poválečné době

Po osvobození v květnu a červnu 1945 nastal zpočátku v užívání uličních jmen značný zmatek. Nikdo přesně nevěděl, který název vlastně platí, a proto se nejčastěji užívalo názvů předválečných. Teprve 7. června 1945 proběhlo první oficiální poválečné přejmenování národním výborem, které mělo připomínat dosažené vítězství (třída 5. května, Rudé armády apod.). Týkalo se však jen několika málo důležitých ulic. První legislativní úprava, která po válce vyšla, nařizovala především odstranit německá označení. V oběžníku ministerstva vnitra z 10. srpna 1945 doslova stálo: „Obnovení ústavních poměrů a nové právní postavení Němců v zemi České a Moravskoslezské vyžaduje, aby bylo také pojmenování ulic a veřejných míst v obcích uvedeno v soulad s těmito změnami. Ministerstvo vnitra proto žádá, aby ve všech obcích, v nichž jsou ulice a veřejná místa pojmenována, bylo bezodkladně přikročeno – pokud se tak již nestalo – k odstranění všech názvů ulic, náměstí, sadů a pod., pokud upomínají na dobu nesvobody, na nacismus a jeho představitele, jakož i vůbec na germanisaci a němectví a aby odstraněná pojmenování byla nahrazena novými vhodnými názvy“. Na nových pojmenováních se měl nadále usnášet místní národní výbor a svá rozhodnutí v této věci předkládat do osmi dnů okresnímu národnímu výboru, který

pak dohlížel na případné rozpory s předepsanými ustanoveními. Ministerský oběžník dále upřesňoval, že „pokud místní národní výbory zamýšlejí pojmenovati některou ulici, náměstí, sad a pod. jménem presidenta republiky nebo jménem významného představitele jiného státu, je nutno dbáti, aby k projevu takové úcty byly voleny vždy takové ulice a veřejná místa, jež výstavností a úpravou zaručují, že jejich pojmenování jménem presidenta republiky a pod. bude skutečným uctěním vyznamenané osobnosti (to byla ostatně zásada platná ve všech obdobích – pozn. aut.). Není-li v obci takového vhodného prostranství, nutno od zamýšleného projevu pocty upustiti“. Všechna nařízení se však nedočkala okamžitého splnění: v Českých Budějovicích se v záležitosti názvů veřejných prostranství začalo dít něco oficiálního teprve od konce léta 1946. Opakované návrhy jednotlivců i různých korporací na označení ulic nebo zrušení přežívajících německých názvů přiměly představitele národního výboru, aby 16. srpna 1946 vytvořili zvláštní komisi, která by navrhla úpravu uličního názvosloví; členy komise se stal kulturní referent Bohumil Houdek, školský referent Václav Piloušek, profesor Adolf Träger, Václav Bouda, František Schweighofer, P. Josef Plojhar a Josef Šesták. Městský národní výbor pak 2. listopadu 1946 komisi uložil, aby se zaměřila především na výběr vhodné náhrady za německá jména. Vzešlé návrhy byly následně 8. listopadu 1946 schváleny plénem národního výboru. Tím zmizelo z města posledních několik označení, která připomínala německou okupaci, nebo dokonce ještě dobu Rakousko-Uherska.

Další snahy o názvoslovné změny nastaly pochopitelně po komunistickém převratu v roce 1948. Příslušná komise tehdy patrně stále pracovala, ale teprve počátkem roku 1952 předložila radě jednotného národního výboru konkrétní návrhy. Rada je 5. března předběžně schválila, ale k realizaci prozatím nedošlo, neboť uvázlo jednání s různými ideologickými složkami. Ale již 1. dubna 1953 přidělila rada školskému referátu otázku nevhodných názvů a 27. května ho pověřila, aby projednal možnost přejmenování Kněžské, Biskupské, Kanovnické a Piaristické. Názvy připomínající církev pochopitelně komunistické ideologii zvláště vadily. Referát školský si měl zároveň připravit návrhy pro změny názvů v rámci celého města. K odstranění „církevních“ pojmenování nakonec nedošlo

a agendu týkající se názvoslovných otázek v této době pravděpodobně přejal referát vnitřních věcí. Na základě jeho doporučení schválila rada jednotného národního výboru dne 21. října 1953 přejmenování 20 ulic, které se však potom z blíže nezjištěných důvodů vůbec nerealisovalo. Tlak na odstranění přežívajících neúnosných názvů (zvláště připomínajících západní státy) zesílil na jaře 1955 v souvislosti s přípravami oslav 10. výročí osvobození. V lednu 1955 uložil městský národní výbor všem okolním obvodním národním výborům, aby nejpozději do 7. února projednaly změny nevhodných názvů ve svém obvodu. Upozorňoval, že se má „dbát jednak, aby názvy ulic byly správné po stránce politické, jednak aby odpovídaly i po stránce praktické, to jest, aby jedna ulice nesla skutečně jeden název od začátku do konce“. S ukončením první etapy přejmenování se počítalo do 9. května. Záležitost se však poněkud protáhla, a tak teprve 22. června 1955 rozhodl městský národní výbor o rozsáhlém přejmenování, při němž byly zrušeny všechny „západní“ názvy a odstraněna jména legionářů. Po vytvoření Velkých Českých Budějovic a připojení okrajových obcí k městu počet veřejných prostranství v Českých Budějovicích podstatně vzrostl. Podobnost uličních názvů v jednotlivých připojených obcích vedla samozřejmě v mnoha případech k duplicitě až multiplicitě (opakování): tak například Žižkova se na území velkých Českých Budějovic opakovala sedmkrát, Havlíčkova a Husova šestkrát, Tyršova pětkrát atd. I když byly mezi sebou odlišeny určením městské čtvrti, přece jen ztěžovaly rychlou orientaci a mohly způsobit zmatek. Kromě toho se stále ještě vyskytovala některá jména neodpovídající ideologii komunistického režimu, a to podle politiků 19. a 20. století, podle příslušníků zahraničních legií, podle dosud žijících osob apod. Některé názvy byly také zbytečné nebo nevýstižné. V neposlední řadě čekaly na vlastní pojmenování některé nově vzniklé nebo vznikající ulice. Z těchto důvodů bylo rozhodnuto provést rozsáhlou úpravu, která by otázku českobudějovického uličního názvosloví řešila s konečnou platností. K provedení revize stávajících názvů a navržení nových se vytvořila při odboru školství a kultury příslušná komise, do jejíhož čela se postavila Marie Bláhová. Komisi po stránce politické schválil okresní výbor KSČ. Při tvorbě návrhů vycházela z těchto zásad: za prvé neužívat nově jména žijících osob, a za druhé volit

jména související s dějinami dělnického hnutí a komunistické strany nebo jména osobností, které byly za předmnichovské republiky opomíjeny. Dne 31. května 1962 předstoupila Marie Bláhová před radu městského národního výboru a přednesla vypracovaný elaborát, který obsahoval nově navržené uliční názvy a respektoval všechna výše uvedená kritéria. Členové rady nesouhlasili, aby všechny ulice nesly jména podle osob, případně jen osob všeobecně známých. Dále poukázali na to, že návrh neřeší některé nevhodné názvy jako Biskupská, Kněžská nebo Piaristická (nakonec naštěstí převážilo rozumné stanovisko tyto tradiční názvy ponechat). Upozorňovali na to, že vhodnější by bylo pojmenování podle místních názvů a bude-li to možné, pak co nejvíce stávajících názvů ponechávat a zbytečně neměnit. Rada uložila Marii Bláhové projednat veškeré návrhy s občanskými výbory a jednotlivými okrskovými radami a připomínky projednat v komisi pro přejmenování ulic. V této fázi se ještě předpokládalo, že přejmenování bude technicky provedeno do konce roku 1962. Přepřacované návrhy předložila předsedkyně komise Marie Bláhová 5. prosince 1962 s poukazem na to, že bude třeba dodatečně zkontrolovat Nové Hodějovice, které záhy připadnou městu. V případě Nových Hodějovic brala komise v potaz připomínky členů rady a navrhla názvy skutečně neutrální (Říční, Ke studánce, Borovanská, Doudlebská, Velenická). V průběhu roku 1963 se potom přejmenování postupně prakticky uskutečňovalo. Přitom se vyskytly některé nedostatky; například duplicitu Máchovy ulice řešila komise tak důsledně, že v případě realizace by v Českých Budějovicích žádná Máchova nezbyla – proto rada městského národního výboru 27. listopadu 1963 zakročila a jedna z Máchových ulic byla samozřejmě ponechána. K odstranění dalších nedostatků se komise sešla ještě jednou. Schválení a postupná realizace této největší názvoslovné proměny v českobudějovické historii se dotkla jedné ulice ve vnitřním městě, 19 ulic a náměstí na předměstích, 23 v Rožnově, 17 ve Čtyřech Dvorech, 16 v Suchém Vrbném, 10 v Mladém, 8 v Nových Hodějovicích, 5 v Nemanicích, 4 ve Vráte a 3 v Kněžských Dvorech. Celkem tedy došlo ke 106 názvoslovným úpravám, což představuje asi 35 % všech veřejných prostranství tehdejších Českých Budějovic. Kromě toho dostal nové jméno jeden most (Kosmonautů). Výrazný nepo-

měr mezi počtem ulic přejmenovaných v samotných Českých Budějovicích a v okolních obcích je způsoben tím, že při odstraňování duplicity názvů byla měněna zpravidla jména v obcích. Stejně jako při ostatních rozsáhlých nárazových změnách uličního názvosloví, projevila se i tu zvláště výrazně setrvačnost starých označení. Ještě v průběhu několika následujících let se v úředních pramenech nejednou setkáváme s názvy již zrušenými, pravidelně se tak děje v písemnostech soukromé povahy (zejména adresách korespondence), nemluvě již vůbec o běžném ústním styku.

Změny v roce 1968 a následujících desetiletích

Když byly na jaře 1968 zveřejňovány podrobnosti o deformacích minulých let a prováděna rehabilitace postižených osob, požadovala veřejnost, aby z veřejných prostranství zmizelo jméno Václava Kopeckého, a naopak se objevila jména Masarykovo a Jirsíkovo. Ze zástupců okresního výboru Národní fronty, státní památkové péče, útvaru hlavního architekta, Technických služeb a komise školství a kultury byla 8. května vytvořena zvláštní pracovní komise pro názvy ulic, která posoudila připomínky občanů a společenských organizací, vypracovala návrh a předložila ho městskému národnímu výboru. Celá příprava trvala asi měsíc. Na 21. plenárním zasedání městského národního výboru, které se konalo 27. června 1968 v sále Besedy, vzalo 73 přítomných poslanců předložený návrh v potaz, načež se usneslo přejmenovat ulici Václava Kopeckého na J. V. Jirsíka a Švermovu na T. G. Masaryka. Zároveň uložili komisi, aby do příštího zasedání zvážila, zda má být nadále zachován název Žižkovy třídy. Stojí za to doslova zde očitovat zápis z proslovu vedoucího odboru vnitřních věcí Františka Vaňáče před plenárním zasedáním: *„Návrh na přejmenování ulic máme v materiálu, o tom se nebudu zmiňovat. Jenom bych chtěl občanům z Kněžských Dvorů říci, že navrhovaná Jirsíkova ulice se také nachází v Kněžských Dvorech a tam již Jirsíkova byla, ovšem po těch připomíncech, které jsme dostali tato ulice není vhodná, tak zatím ji ponecháváme, ale navrhuje ulici Kopeckého přejmenovat na Jirsíkova a tamtu potom k volbám po zřízení obvodních národních výborů*

ponechat a když by k tomu nedošlo, tak k volbám ji přejmenovat jiným způsobem“. Citát ponecháme bez komentáře, nechť si každý čtenář zváží jeho smysl. V den příchodu vojsk Varšavské smlouvy, 21. srpna 1968, byly na mnoha místech zamazávány nebo snímány uliční tabulky, a to jednak z důvodu desorientace cizích vojáků, jednak jako výraz odporu – zejména zmizely tabulky ve třídě maršála Malinovského a ve třídě Rudé armády byly nahrazeny provisorními cedulemi s nápisem „Třída Československých legií“.

Jak známo, po událostech let 1968–1969 přišla léta tzv. normalisace, což se pochopitelně odrazilo i v dalších snahách o změny uličních označení. Na jaře 1970 přišly v komisi pro názvy ulic na přetřes opět ulice Jirsíkova a Masarykova, tentokrát ovšem jako nežádoucí. Rada městského národního výboru ve své schůzi dne 22. dubna 1970 doporučila otázku Jirsíkovy odsunout na pozdější období, zato Masarykovu po zamítnutí několika návrhů přejmenovala na Osvobození. Mimo to se objevila úporná snaha některých poslanců cokoli označit jménem V. I. Lenina; není divu, vždyť právě na onen den připadlo sté výročí narození tohoto komunistického ideologa. Z Leninovy ulice nakonec sešlo, bylo však alespoň doporučeno při vzniku nových ulic na sídlištích pamatovat na jména jiných velkých postav, například Marxe a Engelse. Iniciativa v tomto ohledu pak na několik let pominula, aby znovu ožila na jaře 1974. Rada městského národního výboru schválila 4. dubna ideovou komisi, která se zhostila úkolu ještě některé uliční názvy upravit, ale hlavně přidělit jména nově vznikajícím komunikacím. Vypracovaný návrh této komise předložil posledního květnového dne vedoucí odboru organizačních a vnitřních věcí Bohuslav Krejčí ke schválení radě. Rada ho potom při své schůzi 27. června 1974 beze změn přijala. Patnáct ulic se tak dočkalo nového pojmenování, tři názvy byly změněny a dva zrušeny. S konečnou platností se také vyřešil problém Jirsíkovy ulice, která obdržela dnešní označení U Černé věže. Po roce 1975 rychlým tempem narůstala panelová výstavba nových československých sídlišť ve Čtyřech Dvorech, a bylo proto pojmenováno nejprve několik nových ulic v sídlištním komplexu Vltava a v letech 1982–1983 na sídlišti Máj. Mezitím vydal 22. června 1978 městský národní výbor vyhlášku, která konstatovala vcelku známý fakt, že veškerá veřejná prostran-

ství musí nést vlastní označení. Jinak se ale týkala hlavně číslování domů, a proto ji blíže zmiňujeme na příslušném místě. S rozrůstající se zástavbou se naléhavá potřeba pojmenování objevovala znovu a znovu. Na podzim 1986 proto vedoucí odboru vnitřních věcí Jan Mynařík předložil radě městského národního výboru návrh k označení několika nově vzniklých ulic v sídlištním celku Máj a v Nemanicích, který rada 7. října 1986 beze změn schválila. V průběhu osmdesátých let došlo ještě k dalším, víceméně ojedinělým pojmenováním.

Uliční názvosloví v posledních letech

Po listopadové revoluci 1989 pocítovala většina obyvatel Českých Budějovic potřebu odstranění názvů, které připomínaly komunistický režim. Počátkem roku 1990 se proto městský národní výbor obrátil na Jihočeské museum s žádostí o odbornou konsultaci. Byla sestavena pětičlenná komise pro přejmenování ulic krajského města, v níž se organizačními otázkami zabýval vedoucí odboru vnitřních věcí MěNV Rostislav Píbr, odbornými záležitostmi historikové Jihočeského muzea PhDr. Jiří Chvojka a Karel Pletzer CSc., dále v ní zasedal vysokoškolský student Martin Ehrlich a jeden zástupce Občanského fóra. Aktivní činnost komise se však omezila jen na první tři jmenované. Komise měla vypracovat návrh, který by vhodným způsobem zasáhl do uličního názvosloví. Vytkla si přitom následující kritéria:

- 1) Do centra se mají vrátit tradiční a historicky oprávněná pojmenování, byť za cenu odstranění některých nezávadných (Norberta Frýda, Bezručovo nábřeží).
- 2) Odstranit názvy po kompromitovaných lidech a symbolech totalitního režimu.
- 3) Při výběru nových jmen upřednostnit československé osobnosti, zvláště se zaměřit na nekomunistické odbojáře.
- 4) Uplatnit topografické názvy.

Komise probrala jednu ulici po druhé a individuálně zvažovala vhodnost či nevhodnost jejího názvu. Výsledkem se stal návrh, s nímž byla prostřednictvím denního tisku opakovaně seznámena

českobudějovická veřejnost. Na podvečer 20. února 1990 byli občané pozváni do Parku kultury a oddechu („armáďák“), aby se členy názvoslovné komise prodiskutovali své případné připomínky. Besedy se však zúčastnilo pouze asi deset lidí, z nichž většina byla komunistů, kteří argumentovali proti přejmenování úspornými důvody. Zato celá řada občanů kontaktovala členy názvoslovné komise i městský národní výbor osobně, telefonicky nebo dopisem a sdělovala své pocity a poznámky. Mezi těmito podněty ze strany veřejnosti se objevily mnohé nereálné – například pro zajištění trvalosti veškeré ulice očíslovat jako je tomu v USA, tytéž pohnutky měl i stejně iluzivní návrh označit všechny ulice „rostlinnými“ názvy Tulipánová, Meruňková a podobně. Komise řešila také několik sporných případů, totiž zda navrátit tradiční název Divadelní za cenu odebrání ulice Josefu Stejskalovi (který si ji bezesporu zaslouží), dále zda zrušit jméno Evžena Rošického, Neklana, zda přejmenovat ulice U Černé věže a Revoluční. Dodatečná petice obyvatel vedla ještě k navrácení tradičního názvu Kostelní ulice (viz příslušné kapitoly o jednotlivých ulicích). V květnu 1990 se do diskuse vložil pan Jan Schinko s výzvou, aby byly všude pokud možno navráceny tradiční názvy. Konečný návrh předložila komise radě MěNV dne 3. dubna 1990. Poslední slovo ovšem mělo 22. plenární zasedání MěNV, které se konalo 31. května 1990 ve velkém sále bývalého Krajského výboru KSČ (dnes v Mánesově ulici). Odhlasovalo téměř všechny návrhy bez připomínek, ale protože tehdy ještě zasedalo ve starém složení, neschválilo název Masarykovo náměstí. Z řad pléna vzešel zároveň návrh pojmenovat ho náměstím Přemysla Otakara II. Změna, která byla odsouhlasena 31. května 1990 a vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1991, se dotkla celkem 49 českobudějovických ulic, náměstí, nábřeží a mostů, což představuje zhruba 12,8 % všech veřejných prostranství města. Nutno dodat, že byla provedena ke všeobecné spokojenosti. Po ukončení této rozsáhlé akce došlo ještě k několika dodatečným ojedinělým přejmenováním. Koncem roku 1991 se změnil název náměstí 1. máje na tradiční Senovážné, byla zpochybnována osobnost Karla Šatala či Marie Vydrové, ale odborníci v názvoslovné komisi je nakonec obhájili tím, že byt byli komunisté, lze jejich zásluhy a oběti oceňovat i v dnešní době. Není divu, že tyto vleklé

spory vyvolávaly obavy u občanů a firem, neboť každá změna uličního názvu činí pochopitelně velké komplikace administrativní, přináší nutnost úpravy razítek, hlavičkových papírů, vizitek a údajů v průkazech a způsobuje potíže policii, Telecomu, poště, zdravotníkům, plynařům, energetikům atd.

Situace kolem názvoslovných úprav se poté uklidnila a došlo vlastně už jen k jediné změně, když v roce 1992 obyvatelé zpochybnili jméno Josefa Plonera a Plonerova ulice musela být přejmenována na Aloise Kříže. Potom už se jen příležitostně pojmenovávaly nově vzniklé ulice: v roce 1992 Dubenská, na přelomu let 1995 a 1996 Strakonická a U Hada (odhalila je předvolební kontrola jako bezejmenné). V souvislosti s dokončením nového územního plánu města Českých Budějovic ve druhé polovině devadesátých let se městský úřad rozhodl stanovit budoucí názvy pro desítky vznikajících nebo teprve plánovaných veřejných prostranství. Z pověření odboru vnitřních věcí proto Pavel Koblasa a Daniel Kovář na přelomu let 1998–1999 vypracovali patřičně zdůvodněný návrh na pojmenování celkem 169 budoucích ulic v sedmnácti okrajových lokalitách určených k zástavbě – především u Voříškova dvora, Kněžských Dvorů, Nemanic, Husovy kolonie, Suchého Vrbného, Mladého, Rožnova, Zavadilky nebo na rozrůstajícím se sídlišti Vltava (v místech dnešního obchodního domu Globus měla podle územního plánu vyrůst obytná čtvrť s devíti ulicemi). Návrh vycházel z tradičních pravidel pro tvorbu uličních názvů, zohledňoval pokud možno topografickou charakteristiku (Pod kaplí, Potoční, Za Otýlí), historii konkrétního místa (Malšická, Poutnická, Vorařská), staré pomístní jméno (Na Číně, Pod hájkama, U Špačků), tamější význačný objekt (Budvarská, Dělostřelecká, Hasičská, Jateční, Teplárenská, U božích muk, U Červeného dvora, U koupaliště, U křížku, U Světlíku, U Voříškova dvora), vazby k blízkým lokalitám (Lišovská, Srubecká, Ševětínská, Vrátecká), navazoval na již existující názvoslovné okruhy (Blanická, Lužnická, Stropnická), případně uplatnil jména zasloužilých osobností regionálního významu (Beranova, Doubkova, Hromadova, Juhnova, Karmenského, Martinelliho, Pernerova, Petříkova, Sandnerova, Schuselkova, Schusterova, Voctova, Vogarellova, Wunderlichova) či partnerských měst (Pasovská). Tento

návrh nakonec nebyl realizován, a to ani na těch místech, kde se územní plán daří dodržet.

V období od roku 1998 (první vydání této publikace) do konce roku 2004 schválilo městské zastupitelstvo 24 názvů pro nové ulice, vyrůstající na okraji města u Mladého, Rožnova, Suchého Vrbného a sídliště Máj. Po zkušenostech s častým přejmenováním ulic ve 20. století byla nyní zvolena neutrální označení (Heřmánková, Jasmínová, Loucká, Mechová, Sadová ap.).

Uliční názvy v připojených obcích

Nejen ve městě Českých Budějovicích, ale také v okolních vesnicích, pakliže se ovšem jednalo o větší lokalitu, bývala ulicím dávana jména. Situaci zde však komplikuje jednak torzovitá dochovanost příslušných podkladů, jednak odlišné orientační zvyklosti na venkově. Ve vsích totiž, i když měly oficiálně pojmenované ulice, zcela převládalo určování polohy podle jména majitele nebo podle čísla popisného. I když měla tamní zástavba charakter ulice, mohlo se jí říkat různými názvy, například jménem významné usedlé rodiny („U Koreše“, „U Sváčků“, „Ke Klabouchům“ apod.). Jednoduše řečeno, na venkově nebyla orientace podle ulic nikdy zakořeněna a někde se dokonce první uliční názvy objevují až po připojení k městu. Ve větších obcích však obvykle mělo zastupitelstvo snahu alespoň úředně nějaké názvy ulicím přidělit. Tak například obecní zastupitelstvo v Mladém pojmenovalo na návrh radního Johanna Kaisera dne 16. listopadu 1910 všech čtrnáct suchovrbenských ulic a dodatečně k tomu obdrželi i svolení okresního hejtmanství (Suché Vrbné tehdy administrativně patřilo pod Mladé). Pravděpodobně někdy krátce poté došlo také k oficiálnímu označení komunikací v samotném Mladém, svým ulicím dali mezi lety 1910–1914 vlastní jména také Čtyřdvorští a v roce 1917 se měnilo několik pojmenování v Rožnově.

Je samozřejmé, že snaha po odstranění některých názvů, jež připomínaly období rakousko-uherské monarchie, se objevila brzy po státním převratu 1918. Například obecní zastupitelé v Suchém Vrbném se 20. ledna 1919 usnesli na základě návrhu

p. Knora ustavit komisi pro přejmenování ulic, která by dosavadní německé názvy nahradila novými českými; stalo se tak 8. března téhož roku. Ve Čtyřech Dvorech vzešla iniciativa od členů místní tělocvičné jednoty Sokol a Okrašlovacího spolku. Sestavili petice a předložili je obecnímu úřadu. Nově zvolená obecní rada dne 4. srpna 1919 „*pod dojmem převratu v upomínku rozhodla se dáti ulicím jména prvních našich českých ministrů*“ a toto její usnesení definitivně potvrdilo 23. srpna také obecní zastupitelstvo. Rozsáhlejší pojmenování nových ulic nacházíme zcela výjimečně, a to jen v těch vesnicích, které měly dobré předpoklady pro územní rozvoj. Pět právě vznikajících suchovrbenských ulic obdrželo své názvy 21. června 1926 rozhodnutím zastupitelstva, v letech 1926 a 1934 došlo k pojmenování více ulic najednou také v Rožnově. Několikrát došlo na pojmenování nově otevíraných ulic také ve Čtyřech Dvorech; nejrozsáhlejší akci v tomto směru podniklo tamní obecní zastupitelstvo dne 3. srpna 1928, kdy na základě návrhu obecní rady z 1. srpna přidělilo úřední název sedmi novým komunikacím. Zastupitelé Antonín Salač a Jakub Steinocher se přitom přimlouvali, „*by budoucně při jmenování ulic pamatováno bylo v prvé řadě na naše české buditele a o vlast zasloužilé velikány*“. Obecní zastupitelstvo ve Čtyřech Dvorech však o pouhé dva roky později poznalo, jak nevhodné je volit názvy podle dosud žijících osobností: jedna z tamních ulic nesla totiž jméno prvorepublikového ministra a poslance Jiřího Stříbrného – když tento politik založil v roce 1930 fašisující nacionalistickou stranu Národní liga, vzbudilo to pohoršení a vedlo k přejmenování oné čtyřdvořské ulice. Zastupitel J. Hrdina k tomu tenkrát prozíravě doporučil „*pro budoucnost nejmenovati ulice dosud žijícími osobami, nýbrž skutečně zasloužilými, a již zemřelými muži, by předešlo se stálému měnění názvů ulic*“.

Rozsáhlá označování nových ulic jmény probíhala i v dalších obcích. Hrdějovické obecní zastupitelstvo se 24. ledna 1935 usneslo pojmenovat šest nových ulic v osadě Nemanicích, která předtím prodělala rychlý územní rozvoj. Několik nových ulic vzniklo v průběhu dvacátých a třicátých let také v Novém Vráteč; na základě požadavku katastrálního úřadu, který si vyžádal jmenovitý seznam všech tamních ulic a cest, se vrátecká obecní rada dne

23. listopadu 1936 rozhodla všechny ulice nově pojmenovat a obecní zastupitelstvo tento její krok 1. prosince 1936 odsouhlasilo. Někdy v roce 1936 obdržely své první názvy rovněž všechny kněžskodvorské ulice.

Zajímavé materiály však existují pro českobudějovický venkov z dob počátku okupace. Českobudějovický Oberlandrat předal 6. července 1939 zdejšímu okresnímu hejtmanovi požadavek, že nejpozději do 25. července očekává vyhotovený seznam názvů ulic a náměstí ve všech obcích okresu s výjimkou samotných Českých Budějovic, kde již byl podobný soupis vypracován. Jména ulic byla požadována v německé i české podobě, přičemž u nepřeložitelných označení měla být v německé mutaci hláska „f“ zapsána jako „rsch“, „č“ jako „tsch“ a „š“ i „ž“ jako „sch“. Okresní hejtman ještě téhož dne rozeslal všem četnickým stanicím výzvu, aby neprodleně (do 15. července) sestavily seznam jmen veřejných prostranství v obcích svého obvodu. Jednotliví četničtí velitelé se úkolu zhostili tu s větší, tu s menší pečlivostí, ale žádný z nich se neodvážil nedodržet stanovený termín. Nadřízené orgány na základě dodaných soupisů dohlížely na důsledné provedení vlastního přejmenování.

Průběh a okolnosti změn uličního názvosloví máme nejlépe dokumentovány na příkladu Suchého Vrbného a Rožnova. Dne 20. června 1939 došel na suchovrbenský obecní úřad dopis od místní skupiny NSDAP, v němž stálo, že je třeba okamžitě přejmenovat určité ulice určitými jmény, především nacistických osobností. Zastupitelstvo se nekompromisních formulací dopisu patrně polekalo, ale protože si nevědělo rady, raději opatrně vyčkávalo. Avšak 7. července 1939 došel přípis policejního ředitelství, který upozorňoval, že názvy ulic po osobách první republiky „jsou v nynější době naprosto nevhodné a ruší veřejný klid a pořádek a jsou překážkou vzájemného uklidnění obou národností“. Obecní úřad proto ještě téhož dne přikročil k odstranění těch nejkřiklavějších názvů (Benešova, Wilsonova, Legií a Masarykovo náměstí). Později ale muselo být požadavkům místních příslušníků NSDAP přece jen vyhověno a ulice byly přejmenovány z velké části dle jejich návrhů. V září 1940 schválil tyto změny říšský protektor. Podobný problém řešila v Rožnově 29. dubna 1939 schůze obecního zastupitelstva, která

se usnesla čtyři názvy nejvíce připomínající první republiku změnit. Obecní úřad o tom předložil zprávu nadřízeným orgánům. Po zdoluhavém pobíhání po různých úřadech, které žádaly potvrzení o výstavnosti oněch ulic, národnostních poměrech a podobně, shledal Oberlandrat v Českých Budějovicích dne 31. července 1940 toto přejmenování nepřijatelným s tím, že ani prezident Hácha si nepřeje nazývat ulice svým jménem, a nařídil celou záležitost znovu projednat. Následně se věci ujal nový rožnovský vládní komisař, který 10. října 1940 sám rozhodl, jak se zdejší ulice budou jmenovat.

Během let 1939–1940 došlo k přejmenování také v Mladém, Nemanicích a Kněžských Dvorech; ve Čtyřech Dvorech proběhlo dokonce ve dvou vlnách, 11. října 1939 a 15. května 1940. Ve většině vsí obvykle čekali na příkaz shora, jinde se iniciativy chopili vládní komisaři. Kupříkladu kněžskodvorský vládní komisař předložil na podzim 1940 vlastní návrh na přejmenování tamních ulic – okresní hejtman mu 15. října odpověděl, že sice „dosavadní názvy ulic byly dány po českých osobnostech bez ohledu na to, že se jedná o zemědělskou vesnici s převážně německým obyvatelstvem“, ale zároveň předkládaný návrh „neúnosné názvy změnit podle významných německých osobností jako Goethe, Konrad von Hötzenhof, Gustloff, nejsou vhodná, protože tyto osoby nemají žádný vztah k vesnici a zemědělství“. Teprve druhé vypracování návrhu se dočkalo realizace. Opakované návrhy muselo v létě a na podzim 1940 podávat také zastupitelstvo obce Hrdějovic, které řešilo otázku přejmenování několika ulic v osadě Nemanicích. Také v tomto případě okresní úřad s některými navrženými změnami nesouhlasil. V Mladém se na nátlak z vyšších míst rozhodli 17. července 1939 reagovat kompromisem: většinu uličních názvů ponechali, a pouze v případech, kdy pojmenování připomínalo významného politika předmnichovské republiky, označení zrušili bez náhrady a ulice zůstala po celý následující rok oficiálně nepojmenovaná. Toto úřední názvoslovné „vakuum“ ukončil teprve tamní vládní komisař Tibitanzl, který 14. srpna 1940 přikročil ke změnám – anonymní ulice znovu pojmenoval, navíc zrušil názvy podle českých osobností a nahradil je jinými. Budiž mu alespoň přičteno ke cti, že nová jména volil zcela neutrální (Luční, Zahradní) nebo se vrátil k obecným

názevům z dob Rakouska-Uherska (Budějovická, Křížová). Se všemi těmito úpravami vyjádřil 10. září 1940 svůj souhlas také říšský protektor.

Během prvních let okupace je možné rozlišit několik nárazových názvoslovných akcí, které byly diktovány přímo z nejvyšších míst. Tak například krátce po napadení Sovětského svazu v létě 1941 vyhlásili nacisté ve víře v blížící se vítězství německých zbraní takzvanou Propagační akci „V“ („V“-Aktion), jejímž hlavním účelem se stalo pojmenovávání různých náměstí, ulic či parků jménem „Viktoria – Vítězství“. Na území dnešních Českých Budějovic k tomu došlo jen v případě Suchého Vrbného. Dalším zlomovým okamžikem se stalo nařízení o odstranění všech dosud přetrvávajících názvů po Františku Palackém, které bývaly při přejmenovávání v letech 1939–1940 většinou ponechávány. Vlna rušení Palackého ulic a náměstí, kterou nařídil Oberlandrat 6. ledna 1942, trvala měsíc. Již 16. února 1942 mohl okresní hejtman předkládat zprávu, že veškerá pojmenování po Palackém na celém okrese byla odstraněna. Jiná, tentokrát víceméně spontánní akce proběhla po atentátu a následném úmrtí zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha: oddanost nacistickému režimu či pouhá servilnost vykonavatelů místní správy se plně projevila tím, že nejruznější veřejná prostranství a budovy začaly okamžitě dostávat Heydrichovo jméno. Během pouhých dvou týdnů nabylo toto „uctívání památky zesnulého“ natolik masového měřítko, že se ho zalekly i nadřízené orgány. Českobudějovický okresní hejtman si proto 20. června 1942 vyhradil, že při pojmenovávání čehokoli po Heydrichovi je zapotřebí jeho souhlasu. O deset dní později musel podobné nařízení vydat dokonce zemský úřad – v každém jednotlivém případě na území celého Protektorátu Čechy a Morava bylo potom třeba si vyžádat svolení říšského protektora. Úřady tak usilovaly o plánovitost a zároveň se snažily předejít jakési inflaci „heydrichovských“ názvů.

Po osvobození, většinou během května a června 1945, se buď spontánně vracely předválečné názvy, nebo se uplatňovala jména významných českých osobností či hrdinů druhé světové války. Nutno přiznat, že jen velmi málo přitom dostala slovo fantasie;

téměř všude se totiž opakovaly téměř stejné názvy – Žižkova, Husova, Tyršova, Masarykova, Benešova, Smetanova, Dvořákova, Komenského, Stalinova či 5. května. Nazíráno z hlediska doby je to však zcela pochopitelné. Konec této uniformity názvů učinilo většinou až připojení obcí k městu a následné odstraňování duplicit v letech 1962–1963.

Významové okruhy a motivace současných názvů

Současné uliční názvy lze v podstatě rozdělit do několika větších či menších významových skupin. Nejvíce ulic v Českých Budějovicích dostalo svá jména podle význačných osobností českých dějin, počínaje nejstaršími pověstmi (ulice Krokova, Libušina, Přemyslova) přes české panovníky (Boleslavova, Otakarova), kronikáře (Kosmova, Dalimilova, Neplachova), osoby spjaté s husitstvím (Rokycanova, Mikuláše z Husi), představitele stavovského povstání (Žerotínova, Kaplířova, Budovcova) a vůdčí osobnosti národního obrození až po politiky 20. století (Benešova, Jana Masaryka). Na druhém místě co do početnosti jsou známé osobnosti vědy a kultury, ať již se jedná o spisovatele, skladatele, malíře, sochaře, herce, pěvce, přírodovědce nebo lékaře. Jejich výběr je často podřízen hledisku regionálnímu, to znamená, že se upřednostňují osobnosti se vztahem k jižním Čechám. Spíše výjimkou jsou potom názvy podle významných kulturních institucí (Maticе školské). Důležité a z hlediska města nejvíce opodstatněné místo zde zaujímají osobnosti českobudějovické historie. Jedná se o jména z dob počátků Českých Budějovic (Čečova, Budivojova, Hirzova, Klaricova), o jména zasloužilých měšťanů (Zachariášova, Puklicova), kulturních osobností starší doby (L. B. Schneidera, Antonína Krejčího), ale také 20. století (Josefa Lomského, Aloise Kříže, Adolfa Trägera, Karla Šafáře, Norberta Frýda), dále ve značné míře také jména zdejších obětí druhé světové války, a to bez ohledu na jejich politickou příslušnost (Josefy Kolářové, Jaroslava Bendy, Václava Volfa, Miroslava Chlajna, Karla Chocholy). V uličním názvosloví mají své místo i významné historické události,

kteřé jsou zde připomenuty obecně (Revoluční), svými daty (ulice 28. října) nebo místem (Bachmačská, Dukelská, Sokolovská, Buzulucká).

Velkou skupinu tvoří pojmenování obecná a topografická, která mohou vyjadřovat charakter ulice (Lesní, Polní, Luční, Pastevní, Prašná, Průběžná, Větrná), složení obyvatelstva (Dělnická, Železničářská), připomínat nápadné stavby, továrny nebo památné objekty (U elektrárny, U sirkárny, U zastávky, U hřbitova, U vodárny, Školní, Tovární), typickou vegetaci (Ovocná, Topolová, Lipová), odrážet starší pomístní názvy (V hluboké cestě, K dolíčku, U tří dubů), geografickou polohu v rámci katastru (Severní, Jižní, Západní) a v neposlední řadě také vystihovat směr komunikace buď k nějaké blízké vsi (Vrbenská, Kněžskodvorská, Branišovská, Plavská, Litvínovická), nebo vzdálenějšímu městu (Pražská, Strakonická). V některých případech ovšem tato označení nepřipomínají směr v komunikačním smyslu, nýbrž pouze zeměpisnou blízkost určitého města nebo obce (Netolická, Prachatická, Lhenická, Písecká, Hůrská, Libničská). Pojmenování ulic bývá též odvozeno od vodních ploch a toků (Vltavská, U Malše, Bezdrevská, Rybniční), ve spíše ojedinělých případech může naznačovat tvar ulice (V oblouku, Lomená) nebo její polohu poblíž katastrálních hranic (Hraniční, Na hraničkách). Skupina obecných jmen má tu pozoruhodnou vlastnost, že již při vyslovení názvu si lze navodit určitý dojem o té které ulici. Kouzlo těchto označení spočívá mimo jiné v tom, že mnohdy prozrazují leccos z historie onoho místa; v Rybniční ulici už například žádný rybník nenajdeme, ale jméno jednoznačně prozrazuje, že tam kdysi byl. Podobně v ulici U elektrárny už elektrárna dávno nepracuje, ulice Prašná už dávno není prašná.

Tematické okruhy v názvech ulic

Tematickými okruhy je míněno označování několika sousedních ulic takovými názvy, které mají shodnou motivaci. Tato praxe je běžná ve většině velkých měst, neboť přináší nesporné výhody pro orientaci. Na základě alespoň povrchní znalosti rozložení česko-

budějovických ulic je totiž možné odvodit tematickou příslušnost určitého názvu a analogicky jej přiřadit k určité místní části.

Jména několika zaslužilých městských radních, přidělená československým ulicím v roce 1875, nebo označení ulic ve Čtyřech Dvorech jmény československých ministrů v roce 1919 nelze za tematické okruhy v pravém slova smyslu považovat, neboť tyto názvy byly rozloženy pravidelně po celé rozloze zastavby, a nesloužily tudíž k orientaci jako uzavřená skupina. Typickým tematickým okruhem se staly za první republiky názvy podle legionářů v kolonii „Rozvoj“ mezi Pětidomím a Suchým Vrbným (Havlenova, Klecandova, Jana Čapka, Husáková, Gayrova). Tamtéž se vyskytuje vedle sebe i několik jmen připomínajících nejstarší české pověsti (Krokova, Libušina, Přemyslova). Husovu kolonii protkává zase několik ulic s názvy podle významných osobností husitského hnutí (Rokycanova, Mikuláše z Husí), v Havlíčkově kolonii našli své místo literáti a malíři (Havlíčková, Čechova, Zeyerova, Brožíkova), kolem nemocnice zase lékaři a přírodovědci (Thomayerova, Preslova, zaniklá Jeseniova), na jižním okraji Lineckého předměstí a později také v přilehlé části Rožnova jsou to osobnosti českého národního obrození (Erbenova, Jungmannova, Čelakovského, J. K. Chmelenského). Pro československé „Staré město“ se osvědčila jména osob z počátků Českých Budějovic (Budivojova, Čěčova, Zachariášova). Na sídlišti Vltava se v novější době pojmenovávalo názvy souvisejícími nějak s vodou (Bezdrevská, Labská, Otavská, Jizerská, Krčínova), tamtéž se soustřeďují jména několika jihočeských měst (Písecká, Vodňanská), podobně jako na sídlišti Máj (Prachatická, Netolická, Lhenická). Mladší části sídliště Máj byla původně přidělena jména významných činitelů komunistické strany v našem městě, která jsou nyní nahrazena nekomunistickými příslušníky odboje. V jiné části dnešního města, v Nových Hodějovicích, najdeme naproti tomu názvy zcela neškodné: polovinu osady tvoří jména blízkých obcí (Doubravická, Doudlebská, Strážovská, Borovanská, Velenická), druhou polovinu potom označení „rostlinná“ (Šeříková, Topolová, Kaštanová). V sousedním Mladém je zase několik názvů „stromových“ (Jasanová, Javorová, Palmová).

Kuriosity uličního názvosloví

Jako tečku za kapitolou o názvech českobudějovických ulic v minulosti uvedeme několik názvoslovných kuriosit. Nejprve se podívejme na nejčastější motivaci pojmenování veřejných prostranství v Českých Budějovicích a připojených vesnicích v minulosti; téměř bezkonkurenčním rekordmanem je prezident T. G. Masaryk, po němž neslo název šest ulic, ale k tomu ještě tři náměstí a jeden park. Na druhém místě za ním je Jan Žižka z Trocnova, jehož jméno se vystrídalo na osmi ulicích a jednom náměstí, jméno Miroslava Tyrše zase na šesti ulicích a dvou sadech. O další místo se dělí prezident Dr. Edvard Beneš s Bedřichem Smetanou a Janem Husem, kteří všichni měli po sedmi ulicích. Šest ulic dostal J. A. Komenský, biskup J. V. Jirsík sice jen pět ulic, ale navíc jedno náměstí. Dále bylo v Českých Budějovicích pět Sokolských ulic a jedno Sokolské náměstí, čtyři ulice 5. května a dvě stejnojmenná náměstí, čtyři ulice Palackého a jedno Palackého náměstí, pět ulic Boženy Němcové a tolikéž Krátkých.

Nejvíce názvů, jak je všeobecně známo, vystrídala dnešní ulice U Černé věže: bylo jich celkem jedenáct. Těsně jí však konkuruje ulice Hroznová, která měla okolo deseti označení.

Nejrozsáhlejší přejmenování proběhlo v roce 1963, kdy se náraz proměnilo 106 uličních názvů.

Nejkratším českobudějovickým pojmenováním je dosud platný název Nové ulice, za nejdělsími se však musíme ohlédnout do minulosti. Na prvním místě spočine Třída generálního plukovníka Konráda z Hötzenborfu (45 písmen), na druhém Náměstí arcivévodvy Karla Františka Josefa (37 písmen) a třetí v pořadí je Náměstí Druhého pluku Stráže Svobody (32 písmen).

Zajímavá situace může nastat při posunu významu určitého jména. Tak například byla v Českých Budějovicích ulice Sviní (dnes Plachého), jejíž německý překlad zněl Saugasse. Měšťanům se takové jméno patrně nezdálo dosti důstojné, a vsunuli do něho dvě písmena – rázem vznikla „Sauergasse“, tedy Kyselá. V roce 1927 zase dostala jedna z nově postavených ulic jméno Jana Čapka podle legionáře z první světové války. Protože se však komunističtí ideologové mylně domnívali, že jde o název po husitském

hejtmanu Janu Čapkovi ze Sán, neodstranili jej. Pojmenování po příslušníku zahraničních legií proto přežilo i éru socialismu a platí dodnes. Jiný případ může nastat, jestliže se časem zapomene na dříve již schválený název a aniž by se tento zrušil, ulice se pojmenuje znovu. Lze pak teoreticky uvažovat o tom, že komunikace má vlastně dva platné názvy. To se stalo kupříkladu u Strakonické, která nesla již z dřívějších dob označení třída Internacionálního přátelství. Stejně jako v předchozím případě posunu významu, je i pojmenování již pojmenované ulice jevem naprosto výjimečným. Podobně nastala v Českých Budějovicích ve dvou případech situace, kdy došlo roku 1986 k oficiálnímu pojmenování, ale ani jedna z těchto komunikací vůbec nevznikla. Přesto jsou dodnes evidovány v poštovních seznamech ulic, mají přidělena směrovací čísla a v roce 1991 došlo dokonce k jejich úřednímu přejmenování. Nic to však nemění na skutečnosti, že obě tyto ulice existují pouze „na papíře“ a v praxi je hledáme marně. Jedná se jmenovitě o ulice V. S. Sokolovského a Václava Hlaváče na sídlištích.

Z hlediska orientace je zvláště nevhodné při přejmenování přidělit staré jméno některé jiné ulici nebo mezi sebou dokonce prohodit dva názvy. Vypadá to sice absurdně, nicméně i k takovým případům ojediněle docházelo. Jako příklad může posloužit usnesení z února 1938, že bude přejmenována ulice Purkyňova na Šumavskou a Šumavská zase na Purkyňovu. Toto neodůvodněné rozhodnutí, které by dozajista způsobilo zmatek, však naštěstí nikdy nevstoupilo v platnost.

Závěrem připojme ještě jeden údaj, který je rovněž oprávněným předmětem zájmu: totiž ten, že v důsledku přejmenování na každou z českobudějovických ulic připadá v průměru více než dva a čtvrt názvu. Možná se to zdá jako velmi málo. Průměr je však značně zavádějícím a navíc čistě teoretickým statistickým číslem, vždyť v celkové sumě ulic jsou započteny i desítky takových, které leží převážně na okrajích města a své neutrální označení dosud ani jednou nezměnily.

OZNAČOVÁNÍ ULIC TABULKAMI

Českobudějovické uliční tabulky

Až do třetí čtvrtiny 19. století byly názvy ulic v Českých Budějovicích psány přímo na omítku rohových domů. Roku 1819 byl například malíř Josef Kastmüller pověřen přemalováním již vybledlých nápisů s názvy ulic vnitřního města (celkem bylo těchto nápisů 50 – v každé ulici dva). Císařské nařízení z 23. března 1857 uzákonilo označování ulic tabulkami, českobudějovický městský výbor se usnesl na tom, že ulice a náměstí budou cedulemi označeny až 8. června 1875. Jejich rozmístování v ulicích začalo počátkem června 1876 a jednalo se o tabule ze silného zinkového plechu o rozměrech přibližně 65×35 centimetrů – podklad byl bílý a písmena černá, plasticky vystupující z plochy. V horní části se nacházel německý název, dole český, při horním okraji byla rovněž německo-česky uvedena městská část, v němčině navíc novogotickým písmem. Tabulky vyrobila místní kovozpracující firma Johanna Stegmanna.

Ihned v den státního převratu a vyhlášení československé samostatnosti, tedy 28. října 1918, se objevila na zdi radnice uliční tabulka z papíru. Za pozornost stojí, že poté, co městská správní komise dne 7. listopadu 1918 rozhodla o pojmenování náměstí na Náměstí Svobody, tabulka s tímto názvem visela na svém místě již o tři dny později, v neděli 10. listopadu 1918. Během listopadových dnů byly uliční tabulky na příkaz Dr. Zátky většinou sejmuty, ale na nové se čekalo několik měsíců. Na některých místech zůstaly staré rakouské tabulky ještě nějakou dobu opomenutím viset – mnohým nevadily, jiným se však staly trnem v oku. „Dramatické“ okolnosti, za nichž Sokolové strhávali 8. ledna 1919 tabulku se jménem Conrada z Hötzenborfu, vylíčil autor fejetonu v lednovém osmém čísle Republikána.

Na schůzi městské správní komise v polovině ledna 1919 bylo usneseno, aby uliční tabulky nadále nesly jen české nápisy – hlasovalo pro to šest členů, čtyři němečtí zástupci a sociální demokrat Alois Kříž byli proti. Dotčeně na to upozornil Budweiser Kreisblatt,

poukazujíc přitom na fakt, že před rokem 1918 byly tabulky dvojjazyčné, což nyní nebude. Podotkl zároveň, že některá německá města jako Krumlov, Liberec nebo Most mají nadále jen německé tabulky bez ohledu na nově nastalou situaci. Teprve v květnu 1919 zadal městský úřad malířům výrobu nových uličních tabulek.

V roce 1921 schválil parlament zákon, podle něhož mají být uliční tabulky psány výlučně česky, a pokud žije v určitém místě dvacet a víc procent německé menšiny, pak česko-německy. Již dva roky předtím se ozval bývalý starosta Českých Budějovic Josef Taschek (psal na presidium ministerské rady, ministerstvo vnitřní i městské správní komisi) a protestoval proti tomu, že město České Budějovice, jenž má tak výraznou německou menšinu, nemá dvojjazyčné označení ulic. Upozorňoval, že Budějovice jako centrum obchodu česko-rakousko-bavorského by měly mít i z obchodního hlediska ulice dvojjazyčné, neboť se zde obchodníci neorientují, když vidí jen české nápisy.

Po oficiálním rozsáhlém přejmenování (2. července 1921) byla vzápětí vypsána soutěž na dodávku emailovaných tabulek, do níž se zapojila Pražská smaltovna Vinohrady, Výrobní družstvo smaltovníků a příbuzných odvětví Praha, pražská firma V. Broulim, Smaltovna Molič, Wait a Matěna Praha, První českobudějovická továrna na smaltované nádobí a firma Johanna Stegmanna synové v Českých Budějovicích. Posledně jmenovaná odpadla po telefonické odpovědi, že požadovaný druh tabulek nevyrábí, nýbrž pouze tabulky zinkové. Podobně českobudějovická smaltovna prostřednictvím telefonu odpověděla, že na výrobu těchto tabulek nejsou dostatečně vybaveni, a dodací lhůta by tudíž byla značně dlouhá. Ostatní nabídky se vesměs jevily příliš drahé. Jako nejvýhodnější vzešla nakonec ze soutěže vítězně firma V. Broulim z Prahy II (Spálená 28), již také stavební komise dne 9. prosince 1921 městskému úřadu doporučila. Jmenovaná firma nabízela dodat emailované tabulky ze silného železného plechu o rozměrech 60×30 cm po 80 korunách, přičemž plocha tabulky měla být provedena v červené barvě, s bílým nápisem a modrou obrubou – tedy ve státních barvách. Zadní strana byla proti korozi zajišťována fermezovým nátěrem. Městský úřad na základě nabídky objednal dne 10. ledna 1922 u V. Broulima celkem 332 uličních tabulek se všemi

výše uvedenými parametry. Protože první vzorový kus s nápisem „ULICE Dr. SVATOMÍRA TŮMY“, který pan Broulim zaslal 3. února na ukázkou, plně vyhovoval představám, byly počátkem března dodány i všechny ostatní. Městský stavební úřad mohl tudíž 16. března 1922 započít se snímáním starých a připevňováním nových tabulek. Při kontrole těchto nově upevněných tabulek bylo 8. června shledáno, že namísto správného „Krajinská třída“ je na třech z nich napsáno „Krajinská ulice“. Protože v původní objednávce stálo skutečně „Krajinská třída“, neváhal městský úřad zaslat firmě Broulim reklamaci a žádost o urychlené vyhotovení tabulek se správným textem, pochopitelně na účet firmy Broulim.

Potřeba dalších tabulek vyvstala nanovo s pojmenováním 29 ulic v září 1927. Tentokrát se zástupci města již přímo obrátili na osvědčený podnik pana Broulima, který 21. listopadu potvrdil, že by skutečně mohl dodat stejné tabulky jako v roce 1922, dokonce za pouhých 65 korun za kus. Městská rada se následně 1. prosince 1927 usnesla zadat výrobu 57 tabulek. Byly opět včas dodány a osazeny na svá místa. Stejnými tabulkami se označovaly českobudějovické ulice i při všech dalších pojmenováních až do roku 1938. Tyto vypouklé uliční tabulky z let 1922–1938 byly k vidění až do devadesátých let na několika místech v Českých Budějovicích (např. Jírovцова ulice, Horní, Bachmačská, Vrchlického nábřeží), pak ale došlo z velké části k jejich bezohledné likvidaci a nahrazení novými.

Dne 3. srpna 1925 vznesl zdejší odbor Klubu československých turistů připomínku, aby pod označením jednotlivých ulic bylo na zvláštních tabulkách připojeno krátké vylíčení životopisu a významu oné osoby, po níž je ulice nazvána. Žádost odůvodnili tím, že v jiných městech je podobný způsob obvyklý a vhodnou formou poskytuje informace o významných osobách jak pro domorodce, tak i pro návštěvníky. Tato iniciativa nenalezla dostatečnou podporu, přestože se jednalo o velmi přínosnou a inspirativní poznámku.

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava vyvstala v souvislosti s novými politickými poměry nutnost nově přeznačit ulice ve městě. Na jaře 1939 proto zadalo vedení města vyhotovení nových tabulek firmě Johann Stegmann synové. Jednalo se o výrobu cedulí

pro čtyři nově přejmenované českobudějovické ulice. Výnosem ze dne 26. září 1939 nařídil říšský protektor všechna veřejná označení uvádět německo-česky, přičemž němčina má přednost. Následně 8. listopadu 1939 objednal vládní komisař Friedrich David u zdejší Ullmannovy smaltovny nové uliční cedulky, 15. listopadu 1940 dodala pak táž firma dalších 74 kusů. Současně bylo požadováno, aby osobní jména nebyla skloňována, nýbrž zapsána ve formě Richard Wagner Kai/nábřeží, Horst-Wessel-Platz/náměstí, Peter Roseggasse/ulice atp. Zároveň vládní komisař přikázal odstranit přetrvávající české tabulky z první republiky. Nové okupační cedule byly bílé s černými nápisy, vzhledem k zákazu používání novogotického písma (1941) musely být ještě dodatečně upraveny. Tyto tabulky vyráběla právě roku 1941 smaltovna Bohemia a měly tuto podobu:

Werner Mölders
Strasse
ulice

Těsně po skončení války se na některých místech začaly objevovat opět staré předválečné tabulky, v době okupace ukryté. Dvojazyčné cedule zmizely hned v květnových dnech a lidé se k nim chovali s opovržením – například tabulka „Aleschgasse – Alešova“ skončila v Mlýnské stoce, jiná sloužila ještě několik desetiletí jako hrablo na sních. Rada MěNV až 3. ledna 1947 zadala vyhotovení tabulek pro nově přejmenované ulice podle textu přezkoušeného p. Janouškem, vedoucím úředníkem kulturního odboru. Jejich podoba i parametry byly odvozeny z předválečných tabulek. Opět měly rozměry 60×30 centimetrů, byly červené s bílým nápisem a modrou obrubou, smaltované; od těch prvorepublikových se lišily jednak poněkud světlejším odstínem červené barvy, jednak tím, že byly o něco méně vypouklé. Vyráběla je budějovická smaltovna a některé z nich můžeme dodnes vidět na několika místech v Českých Budějovicích, i když i ony byly bez ohledu na historickou zajímavost kolem roku 2000 většinou zlikvidovány. Roku 1955 někteří z představitelů města doporučovali vytvořit zcela nové tabulky v barvách města, avšak z tohoto návrhu prozatím sešlo.

Rozsáhlé přejmenování ulic mezi lety 1962–1963 si vyžádalo přibližně 500 kusů nových tabulek v celkové hodnotě asi 30 000 korun. Jedná se o tabulky dosud na mnohých místech zachované (zvláště v Rožnově, Nových Hodějovicích a dalších okrajových částech), na nichž je vždy příslušný název doplněn slovem „ULICE“ psaným poněkud menšími písmeny. Výměnu tabulek provedly Služby veřejnosti města Českých Budějovic. Patrně zkušebně a ojediněle byly v roce 1963 použity i lisované plechové tabulky s drobnějšími písmeny (původně pravděpodobně červenými na žlutém podkladu, později v některých případech přemalované na bílá písmena a červený podklad). Z nich se dodnes dochovaly v původním umístění patrně jen čtyři, jmenovitě v ulicích Novohradské, Neplachově a Pod lesem za Novými Hodějovicemi; do roku 1997 visela jedna z nich také na nárožním domě v ulici S. K. Neumanna, a brzy poté zmizela další taková tabulka z ulice Na nábřeží.

Po pojmenování provedeném dne 27. června 1974 dostal ředitel Technických služeb města Jan Kus za úkol opatřit nové tabulky. O dva měsíce později, 8. dubna 1976, mu bylo nařízeno, aby do 30. dubna nechal tyto tabulky konečně umístit. Během roku 1977 bylo rozmístěno 130 uličních tabulek.

Cedulí v našem městě se přímo týkala vyhláška MěNV ze dne 22. června 1978 – o označování veřejných prostranství. Podle tohoto předpisu prováděl umístování tabulek odbor organizační a vnitřních věcí ve spolupráci s odborem školství a kultury, a to tabulkami připevněnými na nárožích nebo jiných vhodných místech. Plechové tabulky (60×30 cm) jsou červeně natírané (původně měly být smaltované), s bílou obrubou a nápis je proveden devět centimetrů vysokými bílými písmeny. Vlastník nebo správce objektu je povinen dovolit připevnění tabulek a nesmí je zakrýt, poškodit nebo sejmut. Nastane-li v názvu změna, je vlastník povinen po přechodnou dobu strpět kromě tabulek s novým názvem i tabulky původní. Náklady na zřízení a umístění hradí městský národní výbor, soukromé označování veřejných prostranství není přípustné. Každé poškození uliční tabulky je třeba neprodleně ohlásit příslušnému odboru MěNV či Technickým službám města. Tato pravidla platí v podstatě dodnes.

V letech 1996–1997 proběhlo umístění nových smaltovaných uličních tabulek, ovšem pouze ve vnitřním městě, protože na víc kusů se nedostávaly finanční prostředky. Stejně jako cedulky z let sedmdesátých a osmdesátých se vyznačují i ty nejnovější tradičními rozměry 60×30 centimetrů. A jaké jsou příčiny nahrazování uličních tabulek? Staré plechové tabulky byly již místy špatně čitelné a nové smaltované vydrží podle dodavatele desetkrát déle, byť jsou čtyřikrát dražší. Navíc jsou podstatně jasnější a estetičtěji provedené. Od druhé poloviny roku 2000 začal být rozmístován zcela nový typ tabulek, v tradičním červeno-bílém provedení, avšak doplněný o název městského obvodu a rozmezí domovních čísel v daném uličním úseku. Během prvních let nového století byly umístěny téměř v celém městě a mnohdy při tom bohužel vzaly za své i zachované historické tabulky ze třicátých a čtyřicátých let 20. století.

Uliční tabulky v obcích

Nyní se krátce pozastavíme u označování ulic v původně samostatných vsích, které jsou dnes součástí města. Je však nutno předeslat, že existuje minimum dokumentace k tomuto tématu, ostatně menší vesnice v okolí ani vlastní tabulky neměly. Nejstarší zprávy dokládají, že již v době Rakousko-Uherska visely tabulky v ulicích obce Mladého a že měly německo-české nápisy. V lednu 1919 se tamní zastupitelstvo rozhodlo tabulky ponechat, ale dvojazyčnost tabulek způsobovala rozhořčení u několika příslušníků obou národností – dva čeští vojáci některé tabulky strhli a rozbili, někteří němečtí obyvatelé zase provokovali zamalováváním českých nápisů. Většinu lidí však dvojazyčnost příliš nevadila. Když došlo v srpnu 1919 k rozsáhlejšímu přejmenování ve Čtyřech Dvorech, objednal obecní úřad zhotovení příslušných tabulek u firmy p. Kadlece; jednalo se o tabulky v pěkném provedení, bílé s červeným nápisem a modrým okrajem (tedy v československých barvách). Rožnovské obecní zastupitelstvo nechalo v roce 1929 vyrobít u firmy Klenka v Českých Budějovicích uliční tabulky malované na silném plechu o rozměrech 50×30 cm.

Pečlivě se o zřetelné značení ulic starali také například v Suchém Vrbném, jak svědčí zpráva z podzimu 1933, kdy suchovrbenská obecní rada schválila účet slévačské firmy Jana Nožičky z Českých Budějovic za 56 kusů zinkových tabulek, které měly nahradit stávající nečitelné a zašlé staré tabulky. Nové tabulky měly rozměry 58×25 cm a tloušťku 0,5 cm; byly červené s bílým písmem a modrým okrajem (tedy barvy podle vzoru Českých Budějovic). V roce 1939 proběhlo hromadné strhávání česky psaných cedulek v Rožnově. Už v noci ze 2. na 3. června 1939 byla stržena cedule „Obecní úřad“ a krátce nato strhány smaltované tabulky označující názvy ulic, například Jiráskova, Dvořákova (ta byla dokonce vyrvána i s dřevěným sloupem), Husova, Komenského, ulice 1. května a další. V Suchém Vrbném, jehož zastupitelstvo tvořili tehdy již převážně Češi, patrně nepovažovali situaci za natolik vážnou a přes některé výstrahy se rozhodli české tabulky ponechat. Teprve 28. května 1940 jim bylo okresním úřadem nařízeno všechny tabulky okamžitě vyměnit za německo-české.

Konečně po osvobození se zase snímaly okupační a upevňovaly nové nebo předválečné tabulky. Pozoruhodná v tomto ohledu je zmínka, že 10. října 1945 musel nežádoucí německé tabulky ve Čtyřech Dvorech strhnout tamní německý nacionalista Mathias Bruckmüller, který je v roce 1939 slavnostně připevňoval. Po druhé světové válce nechávaly jednotlivé obce vyhotovovat na vlastní náklady nové tabulky, a to již z toho důvodu, že velká část uličních názvů se změnila. Pravděpodobně z této doby pochází například smaltovaná tabulka v Branišovské ulici, která má bílá písmena na červeném poli a bílou obrubu. Značná část uličních tabulek v obcích byla vyměněna po připojení k Českým Budějovicím a především po provedení rozsáhlého přejmenování v letech 1962–1963. Od té doby se umístování tabulek řídí stejnými pravidly jako ve městě.

ČESKOBUDĚJOVICKÝ ULIČNÍK

NÁMĚSTÍ

Jungmannovo náměstí, Linecké předměstí – H5,6

Toto prostranství sice neprodělalo mnoho změn názvoslovných, zato v průběhu času poněkud změnilo své stanoviště. Nová vilová zástavba mezi Šumavskou a Máchovou ulicí, společně se železniční tratí na Český Krumlov, vytvořila kolem roku 1920 plochu přibližně trojúhelníkového tvaru, která se vzápětí zazelenala vysazenými stromky. Městské zastupitelstvo se dne 2. července 1921 usneslo nazvat takto vzniklý prostor **Jungmannovým náměstím**. Ještě na samém počátku okupace platilo jméno zároveň s německým ekvivalentem **Jungmann-Platz**. Ale již 26. října 1939 rozhodl starosta David, že statut náměstí bude zde úplně zrušen. Dohromady s ulicí Jungmannovou, která tvořila jeho západní okraj, bylo toho dne přejmenováno na **Kaplitzergasse/Kaplickou ulici**.

Po válce došlo sice k obnovení názvu **Jungmannova náměstí**, ovšem už pro sousední prostranství přiléhající k Roudenské silnici a k železničnímu přejezdu. Toto místo se předtím od roku 1927 označovalo jako náměstí U zastávky (viz ulice U zastávky). Pojmenování Jungmannovo setrvalo potom beze změn až do současnosti. Josef Jungmann – viz Jungmannova ulice

Mariánské náměstí, Pražské předměstí – E5

Prostranství před Pražskou branou nabývalo na sklonku 18. století díky okolní zástavbě pozvolna charakteru náměstí. Protože tady už od roku 1716 stálo na paměť morové rány Mariánské sousoší, začalo se mu později říkat **Mariánské náměstí (Marienplatz)**. Tento název však platil jen pro část plochy mezi dnešní ulicí 28. října a Pražskou silnicí. Ve zbylé části, mezi dnešními ulicemi Na sadech a Riegrovou, nechal krajský hejtman Longin Lobkovic v roce 1823 vlastním nákladem zříditi veřejnou kašnu, aby napříště zamezil morové nákaze, šířící se vodou z městských studní. Empírová kašna v podobě antického chrámků se poté začala nazývat Lobkovicovou a současně celý prostor kolem **Lobkovicovým náměstím (Lobkowitzplatz)**. Později se užívalo spíše tvaru **Lobkovicové**. Shodou okolností se tedy prapříčinou vzniku obou názvů stalo řádění morové epidemie. Usnesením městského výboru z 8. června 1875 se obě dávno již zažitá označení stala názvy oficiálně uznanými a platila až do doby krátce po vzniku samostatné republiky.

Kolem přelomu let 1918 a 1919 se otázka změny názvu Mariánského náměstí dostala na pořad jednání názvoslovné komise v čele s JUDr. Zátkou. Objevil se návrh přejmenovat Mariánské na Náměstí 14. října, protože

Poznámka:

Staré názvy ulic a náměstí jsou uvedeny v autentické pravopisné podobě zachycené v dobových pramenech, a to i za cenu případných nejednotností. Často kolísalo například psaní velkých a malých písmen ve slovech „třída“, „ulice“, „náměstí“ a podobně na začátku názvu. Velkou rozmanitostí se samozřejmě vyznačují zejména zápisy uličních jmen ve středověkých a raně novověkých pramenech, z nichž vybíráme jen ty charakteristické nebo naopak ukázkové záměrných zkomolenin. Jsou zde uvedeny také tvary zkomolené natolik, že je jejich pravopisná odchylka posunula na různá místa v abecedním rejstříku. Např. název České ulice se může v německy psaných pramenech vyskytnout jednak v základní podobě Böhm-gasse, ale i starších variantách Behm-gasse, Behm Gassen, Pöhm-gassn, Pechm-gossn atd.

Dnešní názvy jsou zapsány podle tradičních pravopisných pravidel, nikoli podle pravidel nově zavedených, která nerespektují původ jmen (je například nesmyslné psát název U Hřbitova, víme-li, že slovo hřbitov se v češtině píše s malým „h“ na začátku).

U názvu je vždy uvedena příslušná místní část, v níž se veřejné prostranství nachází, a odkaz na čtverec v příloženém plánu města.

právě toho dne tady v roce 1918 při manifestaci poprvé zazněly otevřeně projevy o blížícím se konci světové války a zániku Rakousko-Uherska. Na doporučení profesora Adolfa Trägera, který vysledoval nesouhlas obyvatel a zejména členů Klubu Za staré Budějovice, byl však tento návrh zcela zamítnut. Stejně tak neprošel ani navržený název Náměstí Republiky. Zajímavá diskuse kolem změny názvu tohoto náměstí se znovu otevřela koncem roku 1919. Na schůzi městského zastupitelstva dne 20. prosince 1919 vystoupil radní Stanislav Nový s podnětem k přejmenování Mariánského náměstí na Náměstí Revoluce. „*Jako původce návrhu městskou radou ve většině přijatého poukazuje na to, že památné projevy lidové 14. 10. a 28. 10. 1918 zde se staly a očekává, že obyvatelstvo pokrokové tuto změnu uvítá jako výrazný projev nové doby a smýšlení*“. Zásadně proti se postavili čtyři zastupitelé, z nichž především ThDr. Karel Petersilka a Ludmila Majerová odkazovali k významu starého pojmenování a „*k roztrpčení, jež by nastalo přejmenováním u nábožensky citícího obyvatelstva*“. Radní Nový se obhajoval tím, že „*historické momenty vedly k návrhu a že není úmyslu urážeti city číkoliv*“. Nového podpořili zastupitelé Karel Šašek a Alois Kříž. V tomto okamžiku vstoupil ovšem do diskuse člen zastupitelstva JUDr. Vojtěch Bendík, který poznamenal, že návrhu se zcela zbytečně přikládají tendenční úmysly a přišel s kompromisním řešením, „*aby prostranství tvořící náměstí Mariánské a Lobkovicke vzhledem k tomu, že na něm stojí ústav hluchoněmých založený nezapomenutelným Jirsíkem, nazváno bylo Náměstím Jirsíkovým*“. Požádal také, aby se nejprve hlasovalo, má-li být vůbec nějaká změna názvu prováděna a pak teprve o případném přejmenování na Jirsíkovo. Pro změnu jména i pro přejmenování na Jirsíkovo náměstí hlasovala většina zastupitelů, Bendíkův návrh byl proto přijat, a ten původní se stal bezpředmětným. S platností od 2. července 1921 bylo usnesení realizováno a obě dosavadní prostranství – Mariánské a Lobkovicovo náměstí – se spojily pod společným názvem **Jirsíkovo náměstí**.

V prvních měsících okupace ještě prvorepublikový název platil a společně s ním i německá verze **Jirsíkplatz**. Protože však „*průkopník šíření Čechů v Budějovicích se silně protiněmeckým zaměřením*“ pochopitelně nemohl mít na uličních tabulkách německé říše místa, došlo již 25. července 1939 k navrácení jména **Marienplatz/Mariánské náměstí**. Nařízením ze 14. ledna 1942 přejmenoval však starosta David Mariánské náměstí znovu, tentokrát na **Kasseler Platz/Kasselské náměstí** podle německého hesenského města Kasselu, které se v době okupace stalo patronátním městem Budějovic. Nesprávným pochopením se v češtině užívalo též jinak neopodstatněného označení Kasselerovo náměstí.

V květnových dnech roku 1945 byl automaticky obnoven předvá-

lečný název **Jirsíkovo náměstí** a platil ještě po následujících pět let. Dne 25. srpna 1950 dala rada Jednotného národního výboru souhlas k přejmenování Jirsíkova náměstí na jméno **Jana Švermy**. Již v roce 1955 je oficiálně uváděn zjednodušený tvar **Švermovo náměstí**. V rámci rozsáhlých změn uličních názvů se v únoru 1990 objevil pouze ojedinělý hlas volající po navrácení Jirsíkova jména. Názevoslovná komise však nakonec doporučila (a zastupitelstvo schválilo) s platností od 1. ledna 1991 přejmenovat Švermovo náměstí zpět na tradiční **Mariánské**, kterýžto název bez ohledu na politické události z paměti českobudějovických obyvatel nikdy nevyvázl. Platí ovšem pro celou plochu, tedy i pro bývalé Lobkovicke náměstí. Prostor se navíc demolice a zřízením parkoviště značně rozšířil severním směrem až k úrovni ulice Bedřicha Smetany.

August Longin Josef z Lobkovic (1797–1842) – kníže a majorátní pán mladší větve rodu, v letech 1823–1832 se jako krajský hejtman v Českých Budějovicích zasloužil o rozkvet města. Později se stal místodržitelem v Haliči.

Jan Valerián Jirsík – viz Jirsíkova ulice

Jan Šverma (1901–1944) – český komunistický politik a novinář, redaktor Rudého práva, za války se podílel na práci KSČ v Moskvě. V době Slovenského národního povstání byl vyslán na Slovensko, kde při přechodu Nízkých Tater zemřel.

Náměstí bratří Čapků, Rožnov – 15

Původně šlo jen o pouhou náves v Rožnově. Teprve v období první republiky dostala oficiální označení – **Hodžova náves**, jinak též **Náves Milana Hodži**. Obecní zastupitelstvo se na své schůzi 29. dubna 1939 pod tlakem událostí usneslo přejmenovat ji na Hermann Göringplatz/Náměstí Hermanna Göringa a požádalo o schválení. Ministerstvo vnitra však tuto změnu v létě 1940 nepovolilo, a tak musela být náves přejmenována na **Schulplatz/Školní náměstí** podle zde stojící německé školy. Rozhodnutím rožnovského místního národního výboru z 28. května 1945 bylo náměstí přejmenováno na **Náměstí maršála Stalina**, krátce **Stalinovo náměstí**. Tento název ale vydržel jen do roku 1963, kdy byl jako nevhodný zrušen a nahrazen vhodnějším pojmenováním **náměstí Zdeňka Nejedlého**. S platností od 1. ledna 1991 bylo přejmenováno na **náměstí bratří Čapků**.

Milan Hodža (1878–1944) – československý agrární politik a státník slovenského původu. Zastával postupně několik ministerských funkcí, od roku 1935 byl předsedou vlády, která v roce 1938 odstoupila. Zemřel v emigraci v USA. Mezi lety 1938–1942 byl držitelem čestného občanství města Českých Budějovic.

Hermann Göring – viz Wilsonovo náměstí

Josef Vissarionovič Stalin – viz Senovážné náměstí

Zdeněk Nejedlý – viz Adolfa Trägera

Karel Čapek (1890–1938) – bratr Josefa Čapka, český spisovatel, dramatik a novinář, jedna z největších osobností naší, ale i světové meziválečné literatury.

Josef Čapek (1887–1945) – bratr Karla Čapka, český malíř, grafik a spisovatel. Vynikl zejména v oblasti knižní grafiky a ilustrace. Společně napsali bratři Karel a Josef Čapkové celou řadu drobných próz, ale především divadelních her.

Náměstí Jiřího z Poděbrad, *Linecké předměstí* – G5

Prostranství kolem křižovatk dnešní Lidické a Roudenské se nejprve jen orientačně označovalo „U Kafky“ či „U Tyfy-Kafky“ podle oblíbené hospody, a teprve 2. července 1921 bylo úředně nově pojmenováno **náměstím Jiřího z Poděbrad**. Počátkem okupace měl tento název ještě německého dvojníka **Georg von Poděbrad Platz**, ale již 26. října 1939 byl změněn na **Goldenkroner-Platz/Zlatokorunské** (správně **Zlatokorunské**) **náměstí** podle známého kláštera. Po osvobození se jméno po českém králi **Jiřím z Poděbrad** tomuto náměstí vrátilo a trvá dodnes.

Jiří z Poděbrad (1420–1471) – český král od roku 1458 až do své smrti, iniciátor vytvoření mírové unie mezi některými státy v Evropě.

Náměstí Přemysla Otakara II., *Vnitřní město* – F5

Nejdůležitější prostranství středověkých Českých Budějovic představoval velkoryse vyměřený čtverec náměstí o stranách dlouhých 132–135 m. Protože šlo o místo z hlediska orientace naprosto nezaměnitelné, nebyl po celých více než šest století existence města důvod ho nějak zvlášť pojmenovávat. Latinsky psané prameny ho už na počátku 14. století označují obecně jako **forum civitatis** nebo také **circulum**. V německy psaných písemných pramenech se setkáme nejčastěji s označením **Ring**, **am Ring**, **Ringplatz**, případně **Markt**, **Marktplatz** nebo i **Stadtplatz**, v počestlé podobě potom **Rynk**, **Rynek**, **Plac** či **Na place**. Ve druhé polovině 19. století a počátkem století dvacátého se objevuje jméno **Hlavní náměstí** (**Hauptplatz**), případně **Veliké náměstí**. Nejčastěji a vlastně téměř výhradně se užívalo jen prostého **Náměstí** (**Ringplatz**).

Oficiální název dostalo náměstí až v průběhu první světové války. Městské zastupitelstvo pojmenovalo dne 4. června 1915 na návrh městské rady dosavadní Náměstí na **Náměstí císaře Františka Josefa (Kaiser Franz Josef-Platz)**. Hned 28. října 1918 byla tabulka s tímto názvem stržena ze zdi radnice a namísto ní zavěšena provisorní cedulka s nápisem

Náměstí Masarykovo. K úřednímu přejmenování však došlo až 7. listopadu 1918, a to z náměstí císaře Františka Josefa na **Náměstí Svobody**. Přestože od července 1921 platila jednojazyčnost názvů všech veřejných prostranství, užívali místní Němci výjimečně také překladového označení **Freiheitsplatz**.

V období první republiky se název náměstí Svobody změnil na Masarykovo. Není však pravdou, jak se někdy mylně uvádí, že by k tomu došlo již v rámci oslav výročí pluku M. Jana Husa dne 7. června 1924. Ve skutečnosti se tak stalo až o deset let později: u příležitosti znovuzvolení T. G. Masaryka prezidentem se městské zastupitelstvo na své slavnostní schůzi dne 24. května 1934 usneslo přejmenovat náměstí Svobody na náměstí **Masarykovo**; s tímto návrhem přišli představitelé zdejšího Spolku pro postavení pomníku T. G. Masarykovi, městská rada jej podpořila a předložila zastupitelstvu. V dobovém tisku lze zaznamenat polemiku s tímto přejmenováním (zejména v novinách Republikán).

Na své poslední schůzi 17. března 1939 potom městské zastupitelstvo schválilo „přání“ německého starosty Davida, aby bylo Masarykovo náměstí okamžitě přejmenováno na **Adolf Hitler Platz/Náměstí Adolfa Hitlera**. Masaryk byl německou správou dodatečně odsouzen jako „zakladatel československého státu, zakladatel československé legionářské armády ve světové válce v nepřátelské cizině, protiněmecky založený politik, židovského původu, svobodný zednář“. Název náměstí Adolfa Hitlera vydržel pochopitelně jen do květnových dnů roku 1945, načež se automaticky navrátilo předválečné jméno **Masarykovo náměstí**.

Jednou z nesčetných oslav, kterou hlavní českobudějovické náměstí za dobu své existence vidělo, stala se mohutná vojenská přehlídka konaná ke Dni Československé armády v říjnu 1951. Symbolický ráz těmto oslavám vtisklo odhalení Žižkova pomníku a současně slavnostní přejmenování dosavadního Masarykova náměstí na **náměstí Jana Žižky z Trocnova**. Návrh na toto přejmenování podal školský referát a rada Jednotného národního výboru ho v rámci příprav k slavnosti už 26. září 1951 schválila.

Název **Žižkova náměstí** přetrval následujících čtyřicet let, přestože se dvakrát objevily pokusy o jeho úpravu. Poprvé v červnu 1968, když bylo pracovní komisi pro názvy ulic uloženo projednat případnou změnu. Komise však neshledala „žádný důvod pro jeho přejmenování, neboť dosavadní název je nejen vžitý mezi občany i návštěvníky krajského města, ale je i historicky zdůvodněn působením Jana Žižky v jihočeském kraji“. K žádné změně tudíž tenkrát nedošlo. Podruhé byl dne 22. dubna 1970 z řad rady Městského národního výboru vznesen návrh, zda by se nemělo

Žižkovo náměstí přejmenovat na Leninovo. S tím však nesouhlasil tehdejší předseda Drajer, a tak zůstalo opět při starém.

O dvacet let později, v dubnu 1990, se otázka označení náměstí řešila znovu. Návoslovná komise vycházela původně ze tří možných variant: za prvé ponechat Jana Žižku, za druhé a za třetí vrátit se ke starším názvům T. G. Masaryka nebo náměstí Svobody. Nakonec však zvítězila verze čtvrtá. Komise totiž po projednání doporučila jméno T. G. Masaryka, ale tehdy ještě většinou z komunistických zastupitelů složené zastupitelstvo je neschválilo. Z jeho vlastních řad vzešel zároveň návrh pojmenovat náměstí podle zakladatele Českých Budějovic **náměstím Přemysla Otakara II.** To bylo schváleno a nový název vstoupil 1. lednem 1991 v platnost.

František Josef I. (1830–1916) – od roku 1848 až do smrti rakouský císař, český a uherský král, nejdéle vládnoucí panovník z habsburského rodu.

Tomáš Garrigue Masaryk (1850–1937) – český a československý filosof a politik, v letech 1918–1935 prezident Československé republiky. V roce 1937 se stal čestným občanem města Českých Budějovic.

Adolf Hitler (1889–1945) – německý nacistický politik, od roku 1933 říšský kancléř a po Hindenburgově smrti nejvyšší představitel Německa, zodpovědný za rozpoutání druhé světové války.

Jan Žižka z Trocnova – viz Žižkova

Přemysl Otakar II. (kolem 1233–1278) – český král a markrabě moravský. Říše, kterou vytvořil rozsáhlými územními zisky se ukázala jako nesourodá a nepevná. Naproti tomu se nebývale zasloužil o vnitřní upevnění a hospodářský rozvoj království, zejména podporou řemesel a obchodu, kolonizací a zakládáním královských měst. Před polovinou šedesátých let 13. století založil jako oporu proti moci jihočeských Vítkovců klášter Zlatou Korunu, hrad Hlubokou a především významné město České Budějovice.

Palackého náměstí, *Pražské předměstí – E6*

Jižní část tohoto prostranství existovala již na podzim 1896, kdy se začalo jednat o jeho pojmenování. Navržený název **Náměstí císaře Josefa (Kaiser Josefsplatz)** byl 16. června 1897 městským výborem definitivně schválen. Užívalo se ho i v rozšířeném tvaru **Náměstí císaře Josefa II.**, častěji ve zkrácené podobě **Náměstí Josefské** a obecně se mu říkalo „**Josefák**“. Toto lidové označení žije ostatně v povědomí starší budějovické generace dodnes.

Již nedlouho po vzniku samostatného státu, přesněji 16. ledna 1919, došlo k přejmenování Náměstí Josefského na **Náměstí Palackého**. (Předcházelo tomu jednání návoslovné komise, při němž padl například ná-

vrh Smetanovo náměstí nebo doporučení JUDr. Augusta Zátky ponechat zažitě staré jméno.) Nový název platil po celou dobu první republiky a kupodivu nezmezil ani s počátkem německé okupace. Oficiálně samozřejmě platilo od roku 1939 také překladové jméno **Palatzkyplatz**. Teprve 10. ledna 1942 nařídil okresní hejtman Klíma všechna prostranství nesoucí jméno Palackého urychleně přejmenovat. Na základě tohoto nařízení přejmenoval starosta David hned 14. ledna toho roku Palackého náměstí s okamžitou platností na **Prager Platz/Pražské náměstí**. Záhy po osvobození v roce 1945 se vrátilo pojmenování **Palackého náměstí** a platí beze změn stále.

Původní náměstí zaujímal pouze menší plochu, která získala již na přelomu století parkovou úpravu. Jednalo se o dnešní jižní část náměstí, ohraničenou ulicemi Fráni Šrámka a Skuherského. Říkalo se jí také „Velký park“. Teprve v roce 1914 došlo k rozšíření celého prostranství o severní, větší část, na které byl později vystavěn Husův sbor. Po osázení stromky se jí začalo říkat „Malý park“.

Josef II. (1741–1790) – římsko-německý císař, představitel osvícenského absolutismu, autor mnohých státních, církevních, školských a dalších reforem.

Jako panovník, který zavedl náboženskou toleranci a zrušil nevolnictví, byl zejména v agrárním jihočeském pohraničí značně oblíben.

Bedřich Smetana – viz Bedřicha Smetany

František Palacký (1798–1876) – český historik a přední politik, od roku 1831 oficiální zemský historiograf. Svým rozsáhlým dílem, především Dějinami národu českého, položil základy moderního českého dějepisectví. Jako vedoucí osobnost českého liberálního politického tábora prosazoval myšlenku federalisace rakouské monarchie.

Piaristické náměstí, *Vnitřní město – E,F5*

Prostranství kolem kláštera dominikánů zaujímal původně hřbitov. Poslední pohřby se tady konaly před polovinou 18. století a později byla plocha urovnána. V roce 1785 převzali klášter piaristé a prostranství se začalo říkat **Piaristické náměstí (Piaristenplatz)**, výjimečně se užívá i archaického tvaru **Piaristické**. Protože však přece jen šlo o zrušený hřbitov, žila památka na něj ještě dlouho v označení náměstí „**Piaristický hřbitov**“, německy „**Piaristen Kirchhof**“ nebo jenom „**Friedhof**“. V lidové mluvě se pak velmi často užívalo jeho počesťelé podoby „**Frajták**“. Tímto výrazem ostatně někteří příslušníci starší českobudějovické generace označují Piaristické náměstí dodnes.

Za zmínku snad stojí ještě to, že v rámci ankety o nových uličních názvech se v únoru 1990 objevil návrh přejmenovat Piaristické na náměstí